

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

12.01 – КМР. 2119 “С” 2021.12.21. 014 ПЗ

КАРАКАЯ АНТОНА ВАСИЛЬОВИЧА

2022 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НУБІП України

Факультет аграрного менеджменту

УДК 632.11:37:636.02

ПОГОДЖЕНО
Декан факультету
аграрного менеджменту
А. Д. Остапчук
(підпис) (ПШ)

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
адміністративного менеджменту та
ЗЕД
В. В. Луцяк
(підпис) (ПШ)

«__» _____ 2022 р. «__» _____ 2022 р.

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Управління вирощуванням продукції рослинництва в умовах
ризикованого землеробства»

Спеціальність
Освітня програма
Орієнтація освітньої програми

073 «Менеджмент»
(код і назва)
Адміністративний менеджмент
(назва)
освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Ковтун О.А.
(підпис) (ПШ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи
к.е.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Коваленко Н.О.
(підпис) (ПШ)

Виконав
(науковий ступінь, вчене звання)

Каракай А.В.
(підпис) (ПШ)

НУБІП України

КИЇВ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри
адміністративного менеджменту та ЗЕД**

В.В. Луцяк

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (ІПШ)

« »   2022 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Каракай Антона Васильовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність

073 Менеджмент

(код і назва)

Освітня програма

Адміністративний менеджмент

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Управління вирощуванням продукції рослинництва в умовах ризикованого землеробства»

затверджена наказом ректора НУБіП України від «21» 12 2021 р. № 2119 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру

2022.11.01

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи законодавчі акти, навчальна та наукова література, офіційні статистичні матеріали, звіти та оперативні матеріали підприємства, дані міжнародної статистики та публікації наукових установ.

Перелік питань, що підлягають дослідженню.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико - методичні основи управління господарською діяльністю у галузі рослинництва.
2. Сучасний стан управління вирощуванням продукції рослинництва на підприємстві.
3. Досягнення сталості виробництва продукції рослинництва в умовах ризикованого землеробства.

Перелік графічного матеріалу (за потреби)

Дата видачі завдання

«22»

12

2021 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Коваленко Н.О.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання

Каракай А.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали студента)

РЕФЕРАТ

Актуальність теми: У сучасних умовах формування ринкової соціально орієнтованої економіки як ніколи гостро постало завдання підвищення ефективності управління сільським господарством. Методологія дослідження механізму управління та його ефективності історично і логічно базується на безпосередньо суспільному характері виробництва та законах його розвитку. Адже управління сільським господарством виступає важливим складником структури процесу виробництва і впливає на якість і результативність останнього. Сама ж ефективність управління сільським господарством функціонально залежить від багатьох зовнішніх факторів, а також від оптимальності функціонування всіх структурних елементів самої системи управління.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій при управлінні вирощуванням продукції рослинництва в умовах ризикованого землеробства.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання:

- Визначити суть управління виробництвом у сільському господарстві
- Дослідити етапи та методи управління виробництвом у сільськогосподарських підприємствах
- Висвітлити методики оцінки ефективності виробництва, як важливого інструмента управління в аграрній сфері
- Дослідити організаційно-економічна характеристика підприємства
- Провести аналіз економічних результатів господарської діяльності підприємства
- Здійснити стратегічний аналіз діяльності підприємства (SWOT аналіз)
- Висвітлити вплив змін клімату на ведення аграрного виробництва.
- Дослідити підвищення ефективності господарської діяльності підприємства в умовах ризикованого землеробства. Зарубіжний досвід.

- Розробити стратегії ведення бізнесу для господарства в умовах ризикованого землеробства

Об'єктом дослідження є управління вирощуванням продукції рослинництва.

Предметом дослідження є управління вирощуванням продукції рослинництва в умовах ризикованого землеробства.

У роботі використовувались такі загальнонаукові та специфічні методи дослідження: історичний метод (розвиток кризових явищ на підприємстві), аналізу та синтезу (дослідження окремих елементів кризових явищ і їх вплив на підприємство), метод порівняння (зіставлення різних елементів управління фінансовим потенціалом), моделювання (розробка рекомендацій щодо подолання можливої кризи на підприємстві).

Апробація результатів магістерської роботи. Результати виконання магістерської кваліфікаційної роботи були оприлюднені на III Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості» (м. Київ, НУБіП України, 15 листопада 2022 р.).

Публікації. Основні положення і результати дослідження знайшли відображення у матеріалах конференції:

1. Каракай А. В., Коваленко Н. О. Управління вирощуванням продукції рослинництва в умовах ризикованого землеробства. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості» (15 листопада 2022 р.), К.: НУБіП України, 2022, С. 72-75.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження будуть впроваджені в ТОВ «АГРО-НИВА».

КЛЮЧОВІ СЛОВА

ВИРОБНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО, УПРАВЛІННЯ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, РИНОК, ОЦІНКА, РОСЛИННИЦТВО

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО - МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА	10
1.2. Етапи та методи управління виробництвом у сільськогосподарських підприємствах	17
1.3. Методики оцінки ефективності виробництва як важливого інструмента управління в аграрній сфері	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ВИРОЩУВАННЯМ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ	32
2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства	32
2.2 Аналіз економічних результатів господарської діяльності підприємства	44
2.3 Стратегічний аналіз діяльності підприємства (SWOT-аналіз)	53
РОЗДІЛ 3. ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В УМОВАХ РИЗИКОВАНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА	57
3.1. Вплив змін клімату на ведення аграрного виробництва	57
3.2. Підвищення ефективності господарської діяльності підприємства в умовах ризикованого землеробства. Зарубіжний досвід.	67
3.3. Розробка стратегії ведення бізнесу для господарства в умовах ризикованого землеробства	73
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ	80

НУБІП України

ВСТУП

Зростання рівня невизначеності в діяльності суб'єктів господарювання, турбулентність економічних процесів та загострення конкуренції на внутрішньому та світовому ринку суттєво впливають на формування систем управління та планування на всіх рівнях економіки держави. Водночас

розвиток ринкових відносин змушує розробляти стратегії економічного

зростання підприємств будь-якої сфери діяльності на різних структурних рівнях економіки України, одним із найважливіших з яких є сільське господарство. У таких умовах одним із найефективніших інструментів є

стратегічне планування, яке дає змогу визначити перспективи, що з'являються

в процесі функціонування економічної системи, проаналізувати потенціал і резерви, які має підприємство для свого майбутнього розвитку.

У сучасних умовах формування ринкової соціально орієнтованої економіки як ніколи гостро постало завдання підвищення ефективності

управління сільським господарством. Методологія дослідження механізму

управління та його ефективності історично і логічно базується на безпосередньо суспільному характері виробництва та законах його розвитку.

Адже управління сільським господарством виступає важливим складником

структури процесу виробництва і впливає на якість і результативність

останнього. Сама ж ефективність управління сільським господарством

функціонально залежить від багатьох зовнішніх факторів, а також від оптимальності функціонування всіх структурних елементів самої системи

управління.

Аналіз існуючих на практиці й у літературі точок зору дозволяє виділити

три основні парадигми теорії управління, які можна вважати переважними.

Перша з них пов'язана з теоретичними поданнями про управління й спробами їхньої модифікації в нових умовах. Теоретичні основи управління економікою

досліджувались у межах загальної концепції «теорія управління соціалістичним виробництвом». Певний внесок у її розвиток внесли В. Афанасьєв, Д. Гвішиані, Є. Гайдар, В. Дубоносів, А. Злобін, О. Козлова, Є.

Корицький, Ю. Лавріков, В. Маршев, Г. Попов, Ф. Петраков, В. Раппопорт. У межах загальної теорії управління активно розроблялися проблеми

функціонування соціалістичного підприємства та його управління. Основні їхні положення викладені в працях таких економістів, як Л. Абалкін, П. Буніч, А. Булатів, Г. Горланов, С. Дзарасов, М. Єрмолін, В. Камаєв, П. Качур, І.

Колесов, Е. Кузнецов, А. Моїсєєв, А. Орлів, С. Сіроткін, М. Панів, В. Поронов, В. Радасв та інші.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій при управлінні вирощуванням продукції рослинництва в умовах ризикованого землеробства.

Об'єктом дослідження є управління вирощуванням продукції рослинництва.

Предметом дослідження є управління вирощуванням продукції рослинництва в умовах ризикованого землеробства.

Завданням дослідження є:

- Визначити суть управління виробництвом у сільському господарстві

- Дослідити етапи та методи управління виробництвом у сільськогосподарських підприємствах

- Висвітлити методика оцінки ефективності виробництва як важливого інструмента управління в аграрній сфері

- Дослідити організаційно-економічну характеристику підприємства

- Провести аналіз економічних результатів господарської діяльності підприємства

- Здійснити стратегічний аналіз діяльності підприємства (SWOT аналіз)

- Висвітлити вплив змін клімату на ведення аграрного виробництва.
- Дослідити підвищення ефективності господарської діяльності підприємства в умовах ризикованого землеробства. Зарубіжний досвід.

- Розробити стратегії ведення бізнесу для господарства в умовах ризикованого землеробства

У роботі використовувались такі загальнонаукові та специфічні *методи* дослідження: історичний метод (розвиток кризових явищ на підприємстві), аналізу та синтезу (дослідження окремих елементів кризових явищ і їх вплив на підприємство), метод порівняння (зіставлення різних елементів управління фінансовим потенціалом), моделювання (розробка рекомендацій щодо подолання можливої кризи на підприємстві).

Інформаційною базою дослідження виступили наукові фахові, навчальні та методичні публікації провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, чинне законодавство України, статистичні дані, дані фінансової та управлінської звітності досліджуваного підприємства.

Наукова новизна одержаних результатів. Визначено теоретико-методичні основи управління виробничими процесами в сільськогосподарському підприємстві; зроблено аналіз господарської діяльності ТОВ «АГРО-НИВА»; виявлено перспективу розвитку господарства з використанням статичної калькуляції.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження будуть впроваджені в ТОВ «АГРО-НИВА».

Магістерська кваліфікаційна робота на тему: «Управління вирощуванням продукції рослинництва в умовах ризикованого землеробства» складається із: вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який складається із 52 джерела. Основний зміст викладено на 85 сторінках друкованого тексту, містить 8 таблиць, 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО - МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА

1.1 Суть управління виробництвом у сільському господарстві

Підприємництво в сучасних економічних умовах в Україні відіграє надзвичайно важливу роль, як з точки зору створення нових робочих місць, формування трудового потенціалу, так і з точки зору розвитку самого поняття підприємництва.

Підприємництво – основа економічного розвитку, процес ведення продуктивної діяльності з фінансовою, моральною та соціальною відповідальністю. Розвиток підприємства на ринкових засадах активізує структурну перебудову економіки, дає змогу створювати нові робочі місця та швидко реагувати на зміни споживчого попиту.

Стиль і методи управління стосуються дослідницької діяльності, акціонерних товариств, підприємств, фабрик та інших різноманітних форм підприємницької діяльності та організацій, які займаються створенням і розповсюдженням науки, техніки, технологій і продуктів соціального значення, а також беруть участь у процесах державної служби на різних етапах діяльності – сукупність прийомів і способів, будь-яка робота і діяльність, а також поведінка. Сьогодні сучасний стиль керівництва має відрізняти відчуття нового, вміння бачити перспективу, ініціативність і підприємливість.

У сучасній науковій літературі категорія «менеджмент» була в контексті визначального змісту і була визначена на достатньо високому рівні.

Таблиця 1.1

Аналіз терміну «управління»

Автор	Визначення
Лапуста М.Г.[3]	У загальному розумінні "управління" визначається передусім як елемент, функція організованих систем (біологічних, соціальних, технічних), яка забезпечує збереження їх певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію їх програмі цілей.
Казначевська Г.Б.[4]	Управління – процес переведення керованої системи в наперед заданий стан за допомогою інформаційно їдї, що спрямовується від керованої системи
Райзберг Б.А[5]	Управління – свідома цілеспрямована дія з боку суб'єктів, керівних органів на людей і економічні об'єкти, здійснювана з метою спрямувати їхні дії й отримати бажані результати; 2) великий підрозділ найвищих органів управління, департамент
Мидюк О.Н.[6]	Управління – сукупність процесів, що забезпечують підтримку системи в заданому стані і (або) переведення її в новий більш життєвий стан організації шляхом розробки й реалізації цілеспрямованих дій. Вироблення управляючих дій включає збір, передачу та обробку необхідної інформації, прийняття рішень, що обов'язково включає визначення управляючих дій
Вечканов Г.С.[7]	Управління – це елемент, функція організаційних систем, що забезпечує збереження певної структури, збереження підтримки режиму діяльності, реалізації програми, цілей діяльності. Управління складається з двох основних компонентів: уміння організувати, включаючи здатність делегувати повноваження, і підприємницької інтуїції
Гаврилівна Б.Д.[8]	Управління – вплив на процес, об'єкт чи систему для збереження їхньої стійкості або переведення з одного стану в інший відповідно до визначених цілей.
Ларка Л.С.[9]	процес планування, організації, мотивації, контролю й регулювання дій персоналу, постановки стратегічних цілей і тактичних завдань підприємства, ухвалення управлінських рішень і забезпечення їх виконання.
Паламарчук О.М.[10]	Сукупність організаційних і економічних важелів, що чинять вплив на економічні і організаційні параметри систем управління підприємством, що сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності підприємства в цілому.

Продовження таблиці 1.1

Колпаков В.К.,
Кузьменко О.В. [11]

В узагальненому вигляді управління – це діяльність суб'єкта, яка має прояв у цілеспрямованому, організуючому впливі на об'єкт управління та яка здійснюється з метою приведення його у бажаний для суб'єкта стан. До основних компонентів управлінської системи належать: 1) суб'єкт управління, тобто джерело управлінського впливу, той, хто управляє, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його у новий стан; 2) об'єкт управління, тобто те, на що спрямовано управлінський вплив суб'єкта, що функціонує під цим впливом; 3) управлінський вплив, тобто комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, методів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт і досягаються реальні зміни у ньому; 4) зворотні зв'язки, тобто інформація для суб'єкта щодо результативності управлінського впливу та змін в об'єкті.

Атаманчук Г.В. [12]

Управління у буквальному сенсі цього поняття починається тоді, коли у будь-яких взаємозв'язках, відносинах, явищах, процесах, є присутнім свідомий початок, інтерес та знання, мета та воля, енергія та дії людини. Управління є процесом і продуктом свідомості та волі людей, найважливішим напрямом дії їх розуму. Управління здійснюється в системах "людина – техніка", "людина – технологія", "людина – природа", "людина – техніка (технологія) – природа" тощо, але здійснюється саме тому, що в них у якості первинного, "управляючого" компонента виступає людина.

А. Гончаров та Н. Олейникова визначають управління виробництвом

підприємством як науку управління підприємством, спрямовану на досягнення його стратегічних і тактичних цілей, яка зумовлена потребами сучасного етапу розвитку ринкової економіки [14].

Фахівець Л. Дядечко трактує управління виробництвом, як перспективне (стратегічне), поточне та оперативне планування, а також організацію і контроль виконання планів [15].

На думку О. Лисенко стверджує, що управління виробництвом це циклічно повторюваний процес системного, планомірно організованого впливу на елементи господарського механізму підприємства шляхом взаємопов'язаних прямих і зворотних зв'язків для досягнення еталонно-інтегрального стану підприємства [16].

Науковці Л. Мясоєдова, Е. Хабибуліна трактують управління виробництвом як вид управлінської діяльності, який базується на

економічному мисленні та спрямований на вирішення економічних завдань шляхом використання економічних методів управління на основі економічної інформації. При цьому система економічного управління підприємством повинна включати в себе сукупність форм і методів управління об'єктами з використанням економічних закономірностей, що виникають у процесі виробництва та реалізації товарів, продукції, робіт, послуг [17].

На думку Яркіна Н.М. у процесі управління виробництвом ухвалюються рішення не тільки щодо того, що потрібно зробити, щоб ефективно управляти (тобто за функціями управління); але і як слід впливати на об'єкт управління, за допомогою яких інструментів та методів (тобто щодо механізму управління), щоб підприємство працювало з максимальною віддачею вкладеного капіталу й задіяних ресурсів, реалізуючи підприємницький інтерес. При цьому управлінські рішення спираються на відповідні базові положення, загальні правила, основоположні ідеї й орієнтири (тобто принципи управління), які визначають риси реальної управлінської практики на будь-якому підприємстві [18].

Поява поняття «аграрний бізнес» припадає на кінець 1950-х років у Західній Європі та США. Концепція отримала розвиток у працях американських дослідників Дж. Девіса та Р. Голдберга. Вони визначили агробізнес як сукупність усіх видів діяльності, пов'язаних із виробництвом, зберіганням, транспортуванням, переробкою та розподілом сільськогосподарської продукції та наданням послуг із постачання сировини сільському господарству [1].

У 1963 р. Дж. Сакс у книзі про сільськогосподарський бізнес дав таке визначення цього терміну: «В даний час існують настільки тісні зв'язки між сільським господарством, промисловістю з точки зору її постачання та галузями, що переробляють і продають сільськогосподарську продукцію, що слово «агробізнес» увійшов у нашу мову, щоб висвітлити ці відносини». Польський економіст А. Вос зазначає, що «агробізнес є результатом тривалого

економічного розвитку». Зокрема, історичний процес розвитку та становлення агробізнесу автор поєднує з:

- поглиблення суспільного поділу праці, відокремлення від сільського господарства ремесел, переробної промисловості, торгівлі, зокрема оптової та міжнародної;

- лібералізація економічних відносин у національних економіках і зовнішньої торгівлі;

- посилення стабілізуючого впливу фінансових інститутів.

Британська енциклопедія визначає агробізнес як частину сучасної економіки, яка включає виробництво, переробку та розподіл харчових продуктів та інших сільськогосподарських продуктів. Заслужовує на увагу бачення моделі агробізнесу А. Хоскінга. Перш за все виділяють

макросередовище агробізнесу, яке репрезентує сфери економічної діяльності

– економічні, правові, політичні, соціокультурні, технологічні, фізико-географічні умови діяльності. По-друге, існує мікросередовище агробізнесу, яке тісно пов'язане з інституційною системою. Він являє собою органічно пов'язану модель взаємодії шести основних бізнес-функцій із зовнішніми

блоками, а саме: 1) фінанси та бухгалтерський облік – з блоком «грошовий

ринку, банки, інвестори»; 2) управління персоналом - з ринком праці; 3)

матеріально-технічне забезпечення - з ринком сировини, добрив, насіння, машин, енергоресурсів; 4) маркетинг - з діяльністю інститутів розподілу,

маркетингових агентів, реклами. Ці підсистеми забезпечують життєдіяльність

п'ятої функції - виробничої. Організацію та координацію оптимальної діяльності забезпечує шоста функція – функція управління [6].

Новизна економічних відносин в агробізнесі полягає у зміщенні акцентів з виробництва і виробничих відносин з сільського господарства та його

економіки на цілий «продуктовий ланцюг» та маркетинг. Аналогічні

визначення поняття «агробізнесу» можна знайти і у вітчизняних авторів. Так, В.Ф.Семенов, І.Ю.Сіваченко, В.П. Федоряк та ін. вважають, що агробізнес – це форма підприємницької діяльності у сфері виробництва засобів

виробництва для аграрного сектора, у сільськогосподарському виробництві, у сфері переробки і реалізації продукції, агросервісного обслуговування виробників. Крім того, автори стверджують, що до аграрного бізнесу залучається все населення, коли розраховує витрати на продукти харчування [3].

Інші вітчизняні автори (Г.О. Андрусенко, В.П. Март'янов, В.Д. Савченко, М.А. Садиков) стверджують, що агробізнес – це економічні відносини між людьми з приводу організації власної справи, пов'язаної з використанням землі з метою отримання прибутку [1]. На думку Р. Слав'юка,

аграрний бізнес – це справа, організована й оформлена юридично одним чи декількома ефективними власниками у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, реалізації, а також у сфері агросервісного обслуговування процесу сільськогосподарського виробництва з метою отримання прибутку. Ефективним власником автор вважає тих

підприємців, які безпосередньо, а не опосередковано беруть участь в організації бізнесу і ставлять особисті доходи в залежність від фінансових результатів діяльності створеної ними підприємницької структури [5].

Мостовий Г.І. визначає агробізнес як форму господарювання в аграрному секторі або як комплекс видів підприємницької діяльності, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції, її зберіганням, транспортуванням, переробкою і доведенням до споживача, а також з виробництвом засобів виробництва для сільського господарства [2]. Сіваченко

І.Ю. виділяє також різні рівні функціонування агробізнесу: перший рівень – агробізнес у фермерських господарствах, кооперативах, агропромислових об'єднаннях, другий рівень – агробізнес у масштабі національної економіки країни; третій рівень – агробізнес у міжнародному масштабі. На практиці, як стверджує автор, усі три рівні агробізнесу взаємопов'язані [4].

Міжнародна система бізнесу, за визначенням автора, являє собою багатогалузевий та багатфункціональний глобальний комплекс, в якому поєднуються виробництво, зберігання, транспортування та реалізація

продовольчої продукції у світовому масштабі. Економічні відносини в цьому комплексі формуються на основі міжнародного поділу праці та глобалізації регіональних продовольчих ринків. Найчастіше в сучасній економічній літературі агробізнес визначається як: окрема складова народного господарства – група галузей економіки; вид діяльності суб'єктів підприємництва, галузь знань та наукових досліджень.

Агробізнес як вид підприємницької діяльності являє собою сукупність наступних різновидів:

- виробництво засобів виробництва та надання виробничих послуг для сільського господарства та переробної промисловості;
- виробництво сільськогосподарської сировини;
- переробка сільськогосподарської продукції;
- маркетинг і обслуговування окремих видів діяльності.

Такі сфери, як виробництво чистих продуктів, знаходяться на ранніх стадіях, науково-інформаційне забезпечення, агротуризм і рекреація.

Метою аграрного підприємництва є отримання прибутку від організаційної структури управління та господарства за рахунок масштабів сільськогосподарського виробництва, які забезпечує ця структура. Його основними чинниками є: потенційна роль і відповідальність власника, наявність робочої сили та початкових коштів, матеріальних ресурсів, ефективність сільськогосподарської техніки, виконання функцій планування, обліку та аналізу руху грошових коштів. В аграрному секторі України є великий потенціал для розвитку підприємництва: зростання безробіття в державному секторі економіки; незавершеність ншп на ринку послуг для населення, необхідність нових видів діяльності національної економіки та підхід до подолання кризи; необхідність розробки та впровадження інновацій у сільськогосподарське виробництво.

В умовах ринкових відносин аграрне підприємництво має велике значення для структурних перетворень економіки, розвитку внутрішнього виробництва, конкуренції та підвищення рівня зайнятості сільського

населення. У сучасних умовах головною рушійною силою агропромислового виробництва стають підприємці та бізнес-формування. Від їхньої підприємливості та ініціативи значною мірою залежить подолання аграрної кризи та динамічний розвиток українського сільського господарства.

Підприємницька функція на мікрорівні реалізується в різних організаційних формах діяльності. На основі впровадження інновацій у виробництво забезпечується динамізм (рух у певному напрямку, заданому споживачами) сільськогосподарських підприємств різних форм власності, що є основною ознакою віднесення їх до підприємницьких, збільшення частки продукції, що випускається ними на ринку, в тому числі за рахунок поєднання сільськогосподарського виробництва з іншими видами діяльності.

1.2. Етапи та методи управління виробництвом у сільськогосподарських підприємствах

Діяльність суб'єктів господарювання в умовах ринку ґрунтується на дотриманні таких принципів: вільного вибору виду діяльності; добровільне залучення до підприємницької діяльності активів і коштів фізичних та юридичних осіб; самостійне створення навчального плану; вільне працевлаштування працівників; вільне розпорядження залишками прибутку після сплати передбачених законодавством обов'язкових платежів; самостійне здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Є три основні функції трейдерів:

- ресурсний (створення і продуктивне використання капіталу, праці, матеріальних та інформаційних ресурсів);
- організаційні (організація виробництва, збут та інші економічні питання);
- креативні (новаторські ідеї, генерування та активне використання ініціативи, здатність до ризику).

Як елементи підприємницького бізнесу виділяють виробниче, комерційне та фінансове підприємництво. Виробниче підприємництво представлене на аграрному ринку різними компаніями, фермерськими господарствами, кооперативами та компаніями, які займаються виробництвом товарів і переробкою сільськогосподарської продукції. Комерційне підприємництво включає торговельні та торгові точки. Фінансове підприємництво поширюється через банки, кредитні спілки та кредитні спілки, фондові біржі. Усі ці види діяльності є підприємництвом на різних етапах торгівлі продуктами чи коштами.

Виробниче підприємництво в аграрному секторі економіки — це діяльність, спрямована на виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, виконання робіт і надання послуг, організацію та проведення науково-дослідної та селекційної роботи. Комерційне підприємництво пов'язане з арбітражним процесом, тобто перепродажем продукту виробничого підприємництва. На відміну від промислової підприємницької діяльності, тут немає потреби у забезпеченні виробничими ресурсами, пов'язаними з виготовленням продукції. Вихідні точки: що і де купувати, що і де продавати.

Видом комерційного підприємництва є фінансове підприємництво. Саме завдяки йому гроші продаються прямо чи опосередковано. Формою фінансового підприємництва є вид випуску цінних паперів, таких як власні акції, облігації, переказні векселі, комерційні папери. Підприємець продає та інвестує ці цінні папери на відповідних умовах та зобов'язаннях. Як правило, цим видом підприємництва займаються підприємства та банки, а не фізичні особи.

Агробізнес як галузь знань і досліджень передбачає оцінку потенціалу, шляхів реалізації та реалізації підприємницької ініціативи. Агробізнес також розглядається в трьох основних аспектах: організаційному, галузевому та функціональному. В організаційному аспекті терміни «агробізнес» і «агропромисловий комплекс» дуже схожі, майже рівнозначні, з тією різницею,

що агробізнес використовується для характеристики агропромислового комплексу країн з розвинутою ринковою економікою.

У галузевому аспекті термін «агробізнес» описує галузеві продовольчі підкомплекси, що працюють у ринковому середовищі. У цьому сенсі проблеми виробництва, переробки та збуту певного виду сільськогосподарської продукції розглядаються в одному комплексі. Це означає, що галузевий аспект агробізнесу підкреслює необхідність вертикальних інтеграційних процесів у конкретній галузі.

Розглянуто функціональний аспект агробізнесу в контексті розвитку підприємництва в аграрній сфері. Характеризується кооперацією з урахуванням економічних інтересів усіх учасників товарного ланцюга. Таким чином, усі сучасні визначення агробізнесу підкреслюють, що:

- структурно агробізнес – це група суб'єктів господарювання, що функціонують в аграрному секторі економіки країни. Це включає підприємницьку діяльність з виробництва засобів виробництва для сільського господарства; власне сільськогосподарське виробництво; зберігання, транспортування та переробка сільськогосподарської продукції, торгівля як сировиною, так і продуктами її переробки. Агробізнес також включає всі види діяльності з обслуговування сільського господарства (сільськогосподарські послуги, ринкова інфраструктура),

- функціонально агробізнес – це новий тип економічних відносин між суб'єктами аграрного ринку, які характеризуються взаємовигідним співробітництвом з урахуванням економічних інтересів усіх його учасників. Систему економічних зв'язків між суб'єктами АПК можна подати у вигляді схеми.

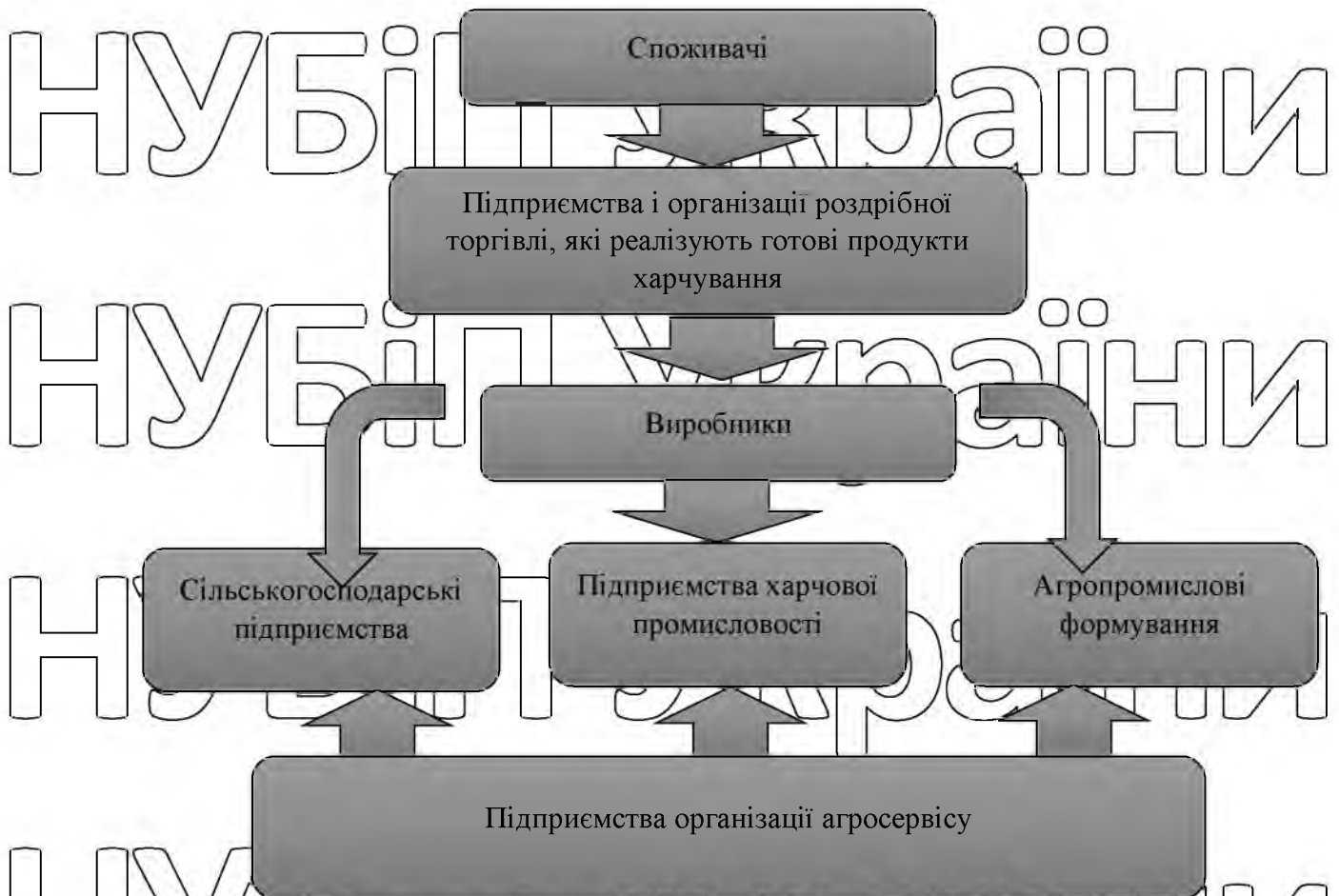

Рис. 1.1. Схема економічних взаємовідносин між суб'єктами аграрного бізнесу

На рисунку 1.1 видно, що всі учасники агробізнесу тісно пов'язані економічними інтересами, успіх жодного з них неможливий без ефективного функціонування всієї системи. Усі агропромислові підприємства особливо тісно пов'язані з сільськогосподарськими товаровиробниками, оскільки саме сільське господарство визначає основні параметри діяльності з одного боку для галузей, що виробляють засоби виробництва, а з іншого – для галузей переробки сільськогосподарської продукції, а також для інфраструктури сільськогосподарського ринку. Тому ефективно та високопродуктивне сільське господарство за схемою агробізнесу організації базується на якісному технічному, фінансовому, маркетинговому та науковому забезпеченні. Саме завдяки агробізнесу сільське господарство економічно розвинутих країн досягло значного прогресу.

Агропромислова інтеграція має вирішальне значення для створення нового структурно повного продовольчого підкомплексу відповідно до схеми агробізнесу. Інтеграція – це поняття, яке охоплює широкий спектр різноманітних явищ і процесів зближення, адаптації, координації діяльності та об'єднання підприємств і організацій з метою адаптації до ринкового середовища і на цій основі покращення результатів господарської діяльності.

Агропромислова інтеграція полягає в поглибленні технологічних, економічних, організаційних та інших сільськогосподарських і промислових підприємств і розвитку різноманітних агропромислових формувань, що забезпечують раціональне та високоефективне використання всього виробничого потенціалу.

Основними мотивами створення інтегрованих агропромислових підприємств є концентрація капіталу з метою:

- встановлення стійких виробничо-економічних зв'язків між підприємствами в технологічному ланцюжку;
- зниження собівартості одиниці продукції за рахунок збільшення масштабів виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції;
- створення умов для диверсифікації виробництва та можливості маневрування ресурсами.

У розвинених країнах використовуються два основних типи інтеграції: вертикальна інтеграція та контрактна. Вертикальна інтеграція – це поєднання двох або більше етапів виробництва та продажу під одним власником.

Вертикальна інтеграція за напрямком може бути продуктивною, маркетинговою і складною. Виробнича інтеграція передбачає взаємодію сільськогосподарських і переробних підприємств або галузей при вирощуванні сільськогосподарських культур і виробництві продукції тваринництва, яка потім направляється на промислову переробку. Предметом торгівлі є реалізація виготовленої продукції та постачання необхідних засобів виробництва. Договірна форма агропромислової інтеграції полягає в укладенні фермерами з промисловими, торговельними та кооперативними

підприємствами відповідних договорів щодо переробки та реалізації продукції. Види договорів можуть бути різними в залежності від характеру продукції, місця розташування господарства та матеріально-фінансових можливостей сторін договору. Існує дві основні категорії контрактів: купівля-продаж і виробництво. Умови продажу поширюються лише на умови продажу продукції, вони визначають вид, сорт, якість продукції, що поставляється, ціну та умови поставки. Виробничі контракти регулюють умови виробництва. Вони укладаються до початку виробничого процесу і чітко визначають зобов'язання сторін. Як правило, підрядник на умовах виробничого договору постачає господарству засоби виробництва і матеріали (комбікорми для великої рогатої худоби та птиці, насіння, саджанці, добрива тощо), надає кредитні та консультативні послуги. Обов'язком фермера є здійснення виробничої діяльності.

Перевага контракту для компанії-постачальника полягає в тому, що вона має стабільну поставку продукції вчасно, а також має можливість контролювати якість. У свою чергу сільськогосподарський товаровиробник має гарантований ринок збуту продукції за заздалегідь обумовленою ціною та можливістю користування кредитом. Кооперативи посідають важливе місце в агробізнесі розвинених країн. Сфера діяльності сільськогосподарського кооперативу дуже широка – постачає аграріям сільськогосподарську техніку, обладнання, паливо, будівельні матеріали, добрива, корми, насіння, надає фінансові послуги, реалізує сільськогосподарську продукцію, надає послуги у сфері збирання, зберігання, сушіння та переробка продуктів. Водночас він відрізняється від підряду тим, що кооператив передбачає участь членів-селян у спільному товаристві завдяки праву корпоративної власності.

Завдання забезпечення споживача продукцією агропромислового комплексу вирішують оптово-роздрібні торгові підприємства, системи громадського харчування. Важливою формою організації роздрібної торгівлі продовольчими товарами є т. зв «добровільні» мережі, які є групами одного або кількох оптовиків і груп, якими вони керують на основі договорів з

роздрібними торговцями. Асоціація координує функції оптової та роздрібно-торгівлі, організовує спільні закупівлі та рекламу товарів, застосовуючи принципи єдиного господарювання при збереженні юридичної та фінансової самостійності кожного члена асоціації. Роздрібні магазини, що входять до «добровільної» мережі, мають єдину назву, уніфікований асортимент, єдину торгову політику, яка визначається головною компанією групи.

1.3. Методики оцінки ефективності виробництва як важливого інструмента управління в аграрній сфері

Прибуток підприємства є громовим вираженням частини додаткового продукту, що характеризує результати їх комерційно-фінансової діяльності.

Розрізняють декілька прибутків: прибуток від реалізації, балансовий і чистий прибуток.

Прибуток від реалізації - це різниця між валовим доходом і витратами на реалізацію товарів (витратами обігу). Прибуток є резульгуючим показником господарської діяльності торговельної фірми.

Балансовий прибуток - сума прибутку компанії від реалізації продукції та доходу від іншої діяльності. Балансовий прибуток як кінцевий фінансовий результат визначається на підставі бухгалтерського обліку.

Чистий прибуток - це різниця між балансовим прибутком та сумами відрахувань та внесків до бюджетів різного рівня.

Позареалізаційна (додаткова) діяльність також має доходи і витрати, що в кінцевому підсумку утворює результат нетто або чистий прибуток підприємства.

Розміри прибутку та можливості її зростання перебувають у складній залежності від ряду факторів, найважливіші з яких наступні:

- 1) обсяг реалізації;

2) структура товарообігу; величина інших доходів і витрат, що входять до складових прибутку (відсотки отримані і сплачені, доходи від участі в інших організаціях, інші операційні і незареєстровані доходи та витрати);

3) рівень оподаткування прибутку.

Чистий прибуток може бути спрямована на сплату місцевих податків і зборів, утворення резервних фондів, здійснюються відрахування на благодійні цілі, сплачуються відсотки по позиках банків, отриманих на заповнення недовірок обігових коштів, придбання основних засобів, нематеріальних активів та інших активів, а також відсотків за коштами, взятими в борг у інших організацій. З чистого прибутку сплачуються також штрафи і витрати з відшкодування збитку, що підлягає відповідно до чинного законодавства внесенню до бюджетів різних рівнів [28].

На початку розрізняють бухгалтерську та економічний прибуток. Бухгалтерська (балансова) формула прибутку визначається як різниця між валовим доходом і бухгалтерськими витратами. Бухгалтерські витрати - це витрати, що приймають форму прямих платежів. Інакше їх називають явними витратами.

В процесі діяльності підприємства використовують такі показники прибутку:

- 1) валовий прибуток;
- 2) загальна сума прибутку;
- 3) прибуток від іншої звичайної діяльності;
- 4) прибуток від надзвичайних подій;
- 5) неоподаткований прибуток (цільовий);
- 6) чистий прибуток;
- 7) нерозподілений прибуток.

Аналіз прибутку проводиться методом порівняння фактичних даних за звітний період з фактичними даними за попередній період [40].

Факторний аналіз – це метод комплексного систематичного дослідження та вимірювання впливу факторів на значення показників результативності.

Одним із методів факторного аналізу є методи елімінації.

Елімінація означає усунення, усунення впливу всіх факторів, крім одного, на значення показника ефективності.

Вплив факторних показників на прибуток (результативний показник) можна подати у вигляді адитивної моделі згідно з формулою 1.1:

$$\Pi = B - C - AB - B3 - IOB + \Phi D - \Phi B - \Pi \Pi \Pi, \quad (1.1)$$

де B — виручка від реалізації продукції;

C — собівартість реалізованої продукції;

AB — адміністративні витрати;

B3 — витрати на збут;

IOB — інші операційні витрати;

ΦD — фінансові доходи;

ΦB — фінансові витрати;

$\Pi \Pi \Pi$ — податок на прибуток;

ЧП — чистий прибуток.

Перебуваючи в затяжній економічній кризі, усі суб'єкти України опиняються в ситуації, коли необхідно боротися за виживання. І оскільки найкращим способом виживання комерційного підприємства є зміцнення своїх ринкових позицій та пожвавлення бізнесу, умовою подолання кризи є збільшення обсягу продажів товарів, а головною метою є отримання прибутку, здатного забезпечити його [8].

Тому зараз надзвичайно важливо запровадити такий менеджмент, який забезпечить адаптацію компанії до швидко мінливих умов. Однак він не має єдиної стратегії для всіх підприємств, так само як не існує єдиного універсального стратегічного плану дій підприємства. Процес створення стратегії для кожної компанії унікальний, оскільки він залежить від позиції компанії на ринку, динаміки її розвитку, її потенціалу, поведінки конкурентів, особливостей її продукції та інших факторів.

Стратегія управління компанією тісно пов'язана з визначенням головної мети її діяльності. Найчастіше ця головна мета формується як досягнення певного рівня рентабельності вкладеного капіталу і, таким чином, отримання певної маси чистого прибутку [10].

Основна мета компанії - забезпечити прибутковий бізнес та прибуток. Прибуток - це винагорода, яку отримує компанія за ризик, який вона приймає, пропонуючи товар на продаж. Це гроші, які залишаються після вирахування загальних витрат компанії із загального доходу. Прибуток - це також винагорода за ефективну діяльність.

Отже, проблема управління прибутком підприємства стає все більш актуальною, оскільки саме в прибутку зосереджується ефект від усієї господарської діяльності комерційного підприємства. Крім того, прибуток є основним джерелом власного фінансування, яке забезпечує розвиток торгової компанії на основі самофінансування. Планування прибутку - це процес розробки системи заходів, що забезпечують його формування в необхідному обсязі та ефективне використання відповідно до цілей розвитку компанії в майбутньому [19].

Ефективність управління процесами доходів значною мірою залежить від якості аналізу, доцільності виявлених резервів збільшення прибутку, економічної обґрунтованості планів створення та використання прибутку на майбутнє. Отже, метою економічного управління прибутком та прибутковістю є розробка ефективної політики формування прибутку компанії, обґрунтування раціональних напрямків її використання та визначення оптимального рівня прибутковості фінансових вкладень у довгостроковій перспективі. Слід зазначити, що внутрішнє планування [16] займає все більше місця в стратегічному управлінні. Кінцевою метою будь-якого бізнесу є отримання прибутку.

Тому дуже важливо враховувати всі фактори та аспекти подальшого розвитку при стратегічному плануванні прибутку, щоб повністю та обґрунтовано визначити величину прибутку та забезпечити певний рівень

прибутку. У той же час при плануванні прибутку існує ряд особливостей, конкретних аспектів, які необхідно враховувати, щоб фінансово забезпечити постійний розвиток підприємства. В умовах нестабільної економіки важливо для кожного підприємства сформулювати найважливіші принципи та ефективну систему стратегічного планування та управління прибутком [17].

Управління прибутком є важливою складовою економіки людини. Поділ прибутку - це зворотний бік виробничого процесу. Чим успішнішим буде цей процес, тим більше буде зростати ефективність виробництва в постійних умовах. Механізм розподілу прибутку на підприємствах колективної власності є найскладнішим, оскільки його потрібно будувати з урахуванням багатьох факторів. Процес управління прибутком колективних підприємств, частиною якого є дивідендна політика, полягає у виборі оптимальної системи розподілу, яка відповідала б загальним виробничим інтересам підприємства в поєднанні з інтересами співвласників, і ці інтереси є специфічними залежно від правової форми колективної власності.

Одним із методологічних підходів до вирішення цієї проблеми має стати узагальнення попереднього досвіду з їх адаптацією до домашніх умов. На практиці кожне підприємство повинно підходити до цієї проблеми, виходячи з властивих їй характеристик та зовнішніх факторів впливу [18]. Сьогодні рішення щодо розподілу прибутку повинні базуватися на об'єктивних факторах. Криза, яка вплинула на сферу економічної діяльності, інвестицій та кредитування, з якої українська економіка все ще не може вийти, змушує розробляти політику розподілу прибутку, яка б дозволила компанії докласти всіх зусиль для підтримання платоспроможності працюючі громадяни.

Далекоглядна політика розподілу також повинна передбачати можливість об'єднання ресурсів для забезпечення джерел розширеного відтворення власного виробництва. В умовах нестабільної економіки прибуток є джерелом необхідного резерву для підтримання платоспроможності підприємства. Безперечним фактором, що впливає на розподільчу політику підприємств, є система оподаткування їх доходів. Чим

Більший податковий тиск на компанію, тим менше наявного доходу враховується в процесі розподілу. На рисунку 1.2 показано узагальнений процес управління прибутком у акціонерному товаристві. Це дає уявлення про два взаємопов'язані процеси: розподіл прибутку та формування оптимальної структури капіталу компанії. Як правило, оцінки та рішення в цих сферах приймаються вищим керівництвом компанії, оскільки вони визначають довгострокову прибутковість компанії [18].

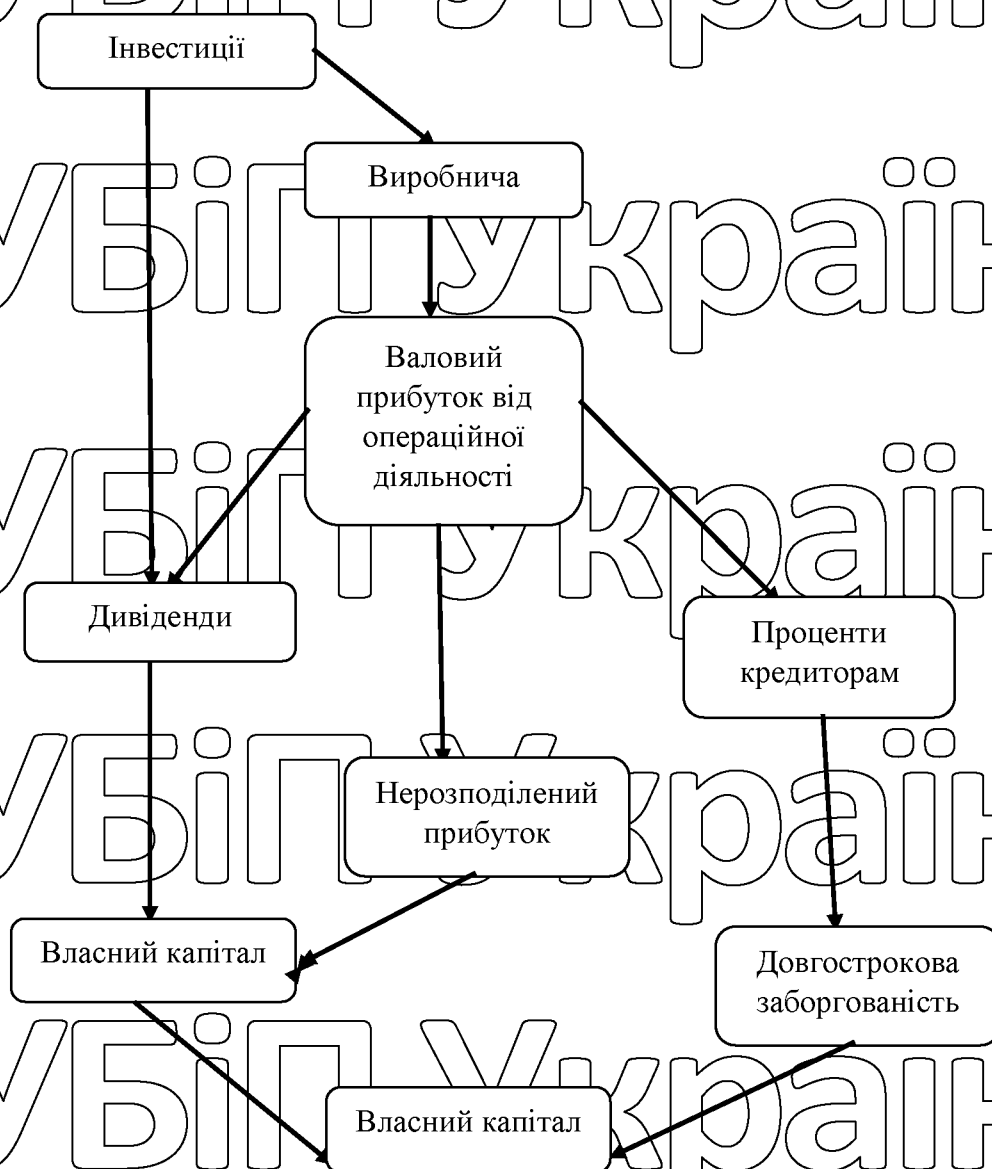

Рис. 1.2 Схема управління прибутком

Верхній сегмент відображає розподіл операційного прибутку між власниками, кредиторами та реінвестування у бізнес. На кожен елемент впливають поточні та минулі рішення та фінансова політика. Критичним

моментом є відносний розмір виплачених дивідендів, який безпосередньо впливає на можливість використання прибутку в якості альтернативи для збільшення інвестицій [16].

Досягнення мети компанії передбачає глибокий аналіз та оцінку досягнутих результатів. Найчастіше основною метою є досягнення належного рівня рентабельності вкладеного капіталу, а отже отримання певної маси чистого прибутку.

Величина прибутку фірми залежить, з одного боку, від суми доходів, що генерує компанія, а з іншого - від суми витрат обороту. Для того, щоб

визначити управлінську політику, спираючись на розглянуті теоретичні принципи, необхідно визначити майбутню стратегію планування прибутку [17].

При аналізі та оцінці прибутковості слід враховувати, що на неї впливають різні фактори, як зовнішні, так і внутрішні. У зв'язку з цим прибуток вважається об'єктом управління, який можна планувати та прогнозувати, обліковувати та аналізувати, регулювати та контролювати. Зовнішні та внутрішні фактори представлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Зовнішні та внутрішні фактори впливу на прибутковість

Зовнішні	Внутрішні
<ul style="list-style-type: none"> - система оподаткування; - державне регулювання цін; - нормативні документи галузі, в якій працює підприємство; - умови та ставки кредитування 	<ul style="list-style-type: none"> - цінова політика; - обсяг діяльності (кількість та номенклатура продукції, ціни); - обсяг та характеристика витрат обігу; - чисельність працівників; - фонд оплати праці; - показники ефективності роботи обладнання та працівників.

На процес накопичення прибутку впливають внутрішні та зовнішні фактори.

Внутрішніми факторами, що впливають на прибуток компанії, є фактори, що залежать від діяльності компанії. розмір діяльності компанії, стан

та ефективність використання ресурсів компанії, рівень доходів, рівень витрат, ефективність цінової та асортиментної політики [1, с. 63].

Зовнішніми факторами, що впливають на прибуток компанії, є фактори, незалежні від діяльності компанії: державне регулювання цін на товари, що входять до споживчого кошика в сучасних умовах, підвищення цін для інших секторів економіки, податкова система, зміни в кредитному законодавстві, збільшення використання кредитів облікові ставки, державна політика в умовах отримання доходів, відсутність індексації доходів залежно від інфляції

[2, с. 25]. Екологічні фактори мають величезний вплив на прибутковість, тому

їх можна трактувати як можливості та загрози для компанії, їх позитивний чи негативний вплив буде залежати від ефективності управління компанією. Такі фактори, як інфляція, відсутність індексації доходів, податки, обмінний курс,

політична ситуація, зменшення іноземних інвестицій негативно впливали на

розвиток підприємств в останні роки, тому вони потребують ретельного

вивчення з метою вироблення відповідних рекомендацій, що мінімізують їх вплив [4, с. 87].

Важливим елементом моделі управління прибутком підприємства є правове поле впровадження цієї моделі, під яким слід розуміти сукупність

кодексів та законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів, постанов держави регулятори та державні регламенти господарської діяльності, збірник внутрішньоекономічних документів.

Звичайно, таке законодавче поле не існує окремо і є органічною складовою фінансового права. Серед таких нормативних актів, які прямо чи

опосередковано регулюють фінансові відносини підприємства, пов'язані з плануванням, контролем, створенням, розподілом, перерозподілом та споживанням прибутку суб'єкта господарювання, можна виділити наступні

групи: законодавство; нормативні акти; по-друге, внутрішньоекономічні

документи – це сукупність державних органів, що виконують специфічні функції державного регулювання фінансів суб'єктів господарювання в цілому та управління прибутком зокрема, а також об'єктивно сформовані та

повторювані форми та методи участі держави в економічній системі пов'язування економічної діяльності в ринковому середовищі українських підприємств шляхом розробки відповідних фінансових, економічних та правових стандартів та принципів [21].

Законодавче регулювання моделі управління прибутком господарюючих суб'єктів в Україні формується як ієрархічна структура на основі Конституції України. Цивільний кодекс України, Арбітражний кодекс, Арбітражний кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс регулюють фінансову економіку підприємства шляхом встановлення певних вимог або обмежень у фінансових відносинах, що виникають внаслідок формування, розподілу, перерозподілу прибутку підприємств, правовідносини між суб'єктами господарювання, форми та методи цивільно-правового забезпечення управління прибутком, визначення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення відповідного законодавства України.

Оскільки підприємство не може регулювати зовнішні фактори, основні внутрішні фактори, що впливають на величину прибутку, слід розглянути більш детально. Прибуток залежить від продажів. При високій частці постійних витрат у собівартості продукції збільшення обсягу продажів призведе до ще більшого збільшення прибутку в результаті зменшення частки постійних витрат у виробничій одиниці.

Оскільки прибуток розраховується як різниця між ціною та собівартістю продукції, очевидно, що зростання цін і менші витрати впливають на прибутковість. Одним із факторів збільшення прибутку є відновлення асортименту та асортименту. Прибуток у ринковій економіці є рушійною силою відновлення як виробничих фондів, так і виробництва [3].

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ВИРОЩУВАННЯМ
ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ

НУВБІП України

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Господарство ТОВ «АГРО-НИВА» зареєстровано 01.08.2002 за юридичною адресою Україна, Одеська обл., Балтський р-н, село Обжиле. Керівником організації є Тулупов Сергій Валерійович. Розмір статутного капіталу складає 556 500,00 грн. На момент останнього оновлення даних 05.10.2022 стан організації - Не перебуває в процесі припинення. Є структурним підрозділом холдингу «HarvEast».

Види діяльності:

Основний:

- 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур

Інші:

- 01.13 Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів

- 01.19 Вирощування інших однорічних і дворічних культур

- 01.29 Вирощування інших багаторічних культур

- 01.30 Відтворення рослин

- 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві

- 01.63 Післяурожайна діяльність

- 01.64 Оброблення насіння для відтворення

- 10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості

- 10.85 Виробництво готової їжі та страв

- 45.11 Торгівля автомобілями та легковими автотранспортними засобами

- 45.19 Торгівля іншими автотранспортними засобами

- Н
  - 46.11 Діяльність посередників у торгівлі сільськогосподарською сировиною, живими тваринами, текстильною сировиною та напівфабрикатами
- Н
  - 46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
  - 46.33 Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами
  - 46.61 Оптова торгівля сільськогосподарськими машинами й устаткуванням
  - 77.31 Надання в оренду сільськогосподарських машин і устаткування
- Н
  - 81.30 Надання ландшафтних послуг
  - 46.71 Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами
  - 46.75 Оптова торгівля хімічними продуктами
- Н
  - 46.90 Неспеціалізована оптова торгівля
  - 47.11 Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами
- Н
  - 49.41 Вантажний автомобільний транспорт
- Н
  - 56.10 Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування
  - 56.29 Постачання інших готових страв
  - 68.20 Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна
- Н
  - 77.11 Надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів
  - 77.12 Надання в оренду вантажних автомобілів

НУБІП Україна

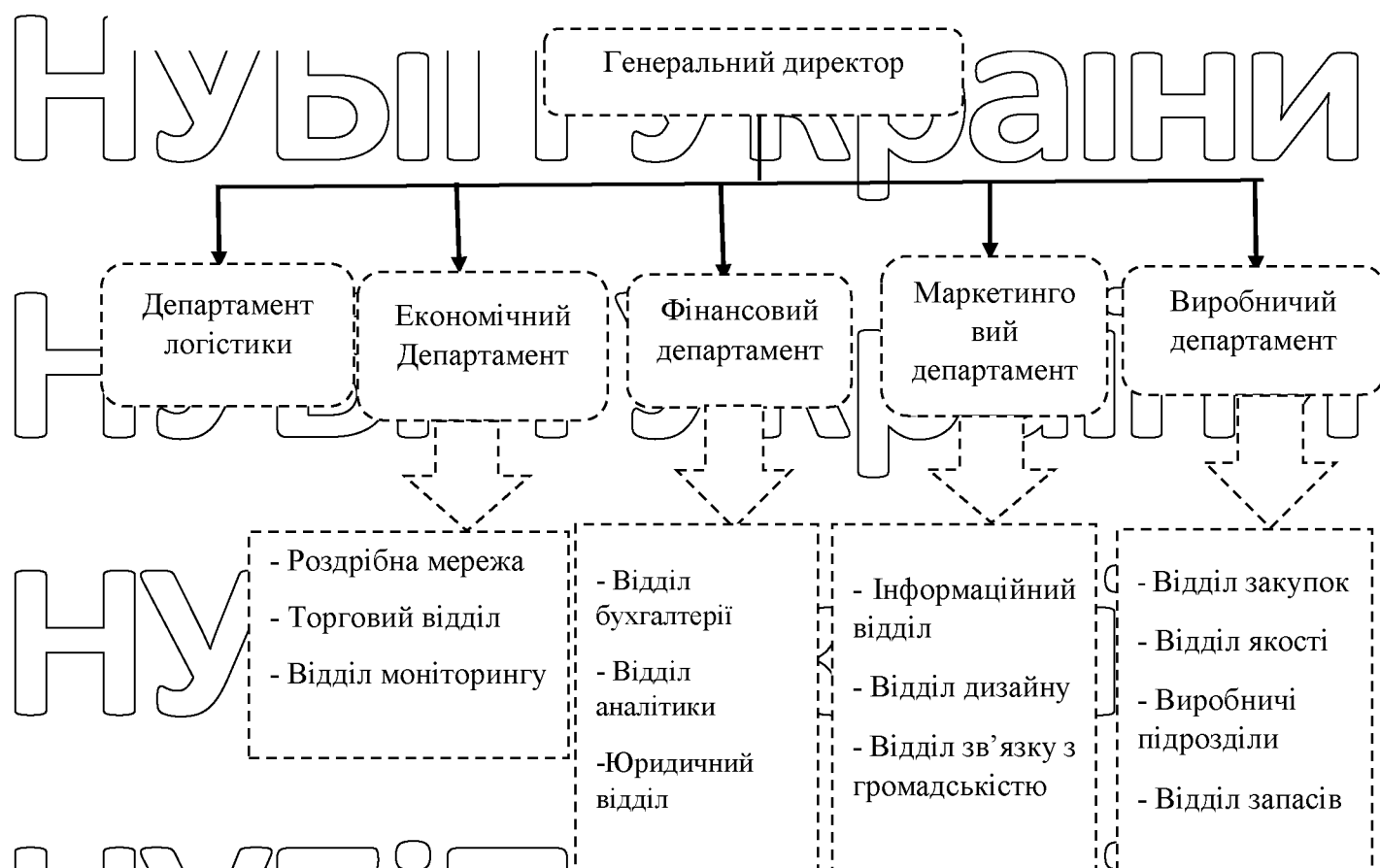

Рис. 2.1 Спрощена організаційна структура холдингу «HarvEast»

Генеральний директор здійснює загальне керівництво виробничо-господарської діяльності підприємства. Несе повну відповідальність за прийняті управлінські рішення, за ефективність діяльності підприємства та збереження майна.

Департамент найму – займається організацією відбору, набору та найму персоналу необхідної кваліфікації і в необхідному обсязі; створює ефективні системи штатних співробітників, розробляє кар'єрні плани працівників; розробляє кадрові технології.

Департамент логістики займається транспортуванням, зберіганням, розміщенням продукції. Встановлює цінові межі та часові рамки для перевізників тощо.

- роздрібна мережа – це сукупність торгових одиниць, які знаходяться на певній території, під єдиним керівництвом та здійснюють продаж продукції населенню [16];

- відділ моніторингу збирає та аналізує інформацію про кон'юнктуру ринку та місце на ньому підприємства ТОВ «АГРО- НИВА»;

Фінансовий департамент управляє всією фінансовою діяльністю компанії ТОВ «АГРО- НИВА». Для оптимізації діяльності в структурі департаменту створені такі відділи:

- відділ бухгалтерії займається складанням фінансової та господарської звітності;

- відділ аналітики займається фінансовим аналізом діяльності підприємства, розробляє рекомендації для підвищення економічної ефективності компанії;

- юридичний відділ забезпечує дотриманням законності в діяльності підприємства, врегульовує економічні відносини, займається укладенням договорів, виставленням претензій, складанням моральних документів, подачею позовів.

Маркетинговий департамент визначає політику збуту підприємства з урахуванням наявних ресурсів і існуючої динаміки ринку, координує роботу департаменту роздрібною торгівлі. В структурі маркетингового департаменту виділені:

- інформаційний відділ збирає та аналізує інформацію щодо комерційної діяльності підприємства, факторів які впливають на продаж продукції, розробляє стратегію ринкової діяльності та рекомендації щодо збутової діяльності підприємства;

- відділ дизайну забезпечує конкурентоспроможність продукції за рахунок художньо-конструкторського формування естетичних і функціональних якостей продукції, застосування передового дизайнерського досвіду;

- відділ зв'язку з громадськістю займається діяльністю спрямованою на встановлення і підтримання взаєморозуміння між компанією і громадськістю.

Виробничий департамент здійснює забезпечення та організацію виробництва продукції. До складу департаменту входять:

- відділ закупок – займається забезпеченням матеріально-технічної бази виробництва;

- відділ якості забезпечує випуск підприємством якісної і конкурентоспроможної продукції, запобігає випуску продукції, яка не відповідає вимогам стандартів і технічних умов;

- виробничі підрозділи (цеха, відділення, дільниці, бригади, лабораторії), які займаються безпосереднім виробництвом продукції;

- відділ запасів забезпечує зберігання готової продукції та сировини, контролює своєчасне поповнення запасів.

Що стосується особливостей і характеристик кластеру холдингу, то ТОВ «АГРО-НИВА» має наступні ознаки:

- Розташоване в північно-західній частині Одеської області, Подільського району, с. Обжиле.
- Виробничо-господарська діяльність здійснюється на загальній площі господарства в 5258 га, з яких 5247 га ріллі станом на квітень 2022 року.
- Територія господарства простягається біля 8 населених пунктів.
- Є структурним підрозділом агрохолдингу
- Спеціалізація господарства – рослинництво
- Господарство має 12 тракторів, 4 вантажних автомобіля, декілька десятків причіпних та навісних агрегатів для обробітку ґрунту, 1 самохідний обприскувач, кормозбиральна і зернозбиральна техніка відсутня.
- Видова класифікація ґрунтів: чорноземи опідзолені, чорноземи реградовані, чорноземи глибокі середньогумусні.
- Господарство спеціалізується на вирощуванні просяних культур – соняшнику та зернової кукурудзи. Найвні склади для їх зберігання.

- Технологія обробітку ґрунту – традиційна
  - Земельний банк господарства розміщений рівномірно на території північно-західної частини Подільського району. Характерною особливістю є високі перепади висот, що характерно для етно-географічного регіону Поділля, в свою чергу, це зумовлює певні особливості для обробітку ґрунту і збирання вирощеного збіжжя.
  - Розподіл рівнів опадів в регіоні неєднорідний, як і розподіл середніх температур повітря. Клімат, за даними системи SAS AGRO, стає все більш жарким і посушливим. В окремі місяці можливі значні відхилення від середньомісячних температур. Зима порівняно м'яка, безсніжна, пов'язана з впливом теплих і вологих атлантичних повітряних мас.
- ТОВ «АГРО- НИВА» переслідує наступні цінності:

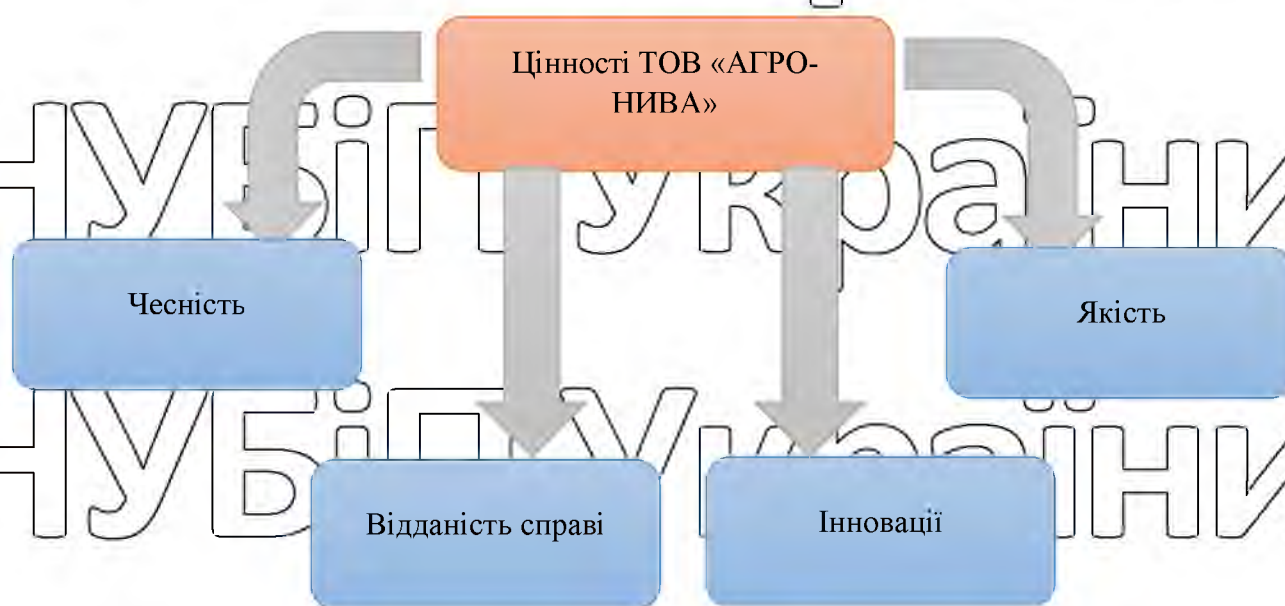

Рис. 2.2 Цінності ТОВ «АГРО- НИВА»

Якість означає, що компанія повинна забезпечити своїх клієнтів, працівників, акціонерів та інших тих, хто потребує їх вартості. Якість проявляється у багатьох аспектах: у продажу продуктів та послуг незадоволеним споживачам, у створенні сприятливої робочої атмосфери, що дозволяє працівникам досягти фінансових результатів відповідно до очікувань

інвестора, та у підтримці здорових, задовільних відносин із зацікавленими сторонами. Сторінок в успіху компанії.

Прихильність означає, що ТОВ «АГРО-НИВА» повинен робити все можливе, щоб задовольнити очікування зацікавлених сторін, завжди діючи передбачувано та послідовно. Компанія усвідомлює, що як замовники, так і співробітники, так і інвестори мають багато варіантів вибору компанії, з якою вони хочуть підтримувати стосунки. Здатність задовольняти потреби інших слід розглядати як привілей, а не як даність.

Інновація означає винайдення, проектування та розробку абсолютно нових продуктів та послуг, які користуються величезною популярністю на ринку та збільшують бажання клієнтів віддавати перевагу бренду ТОВ «АГРО-НИВА». Інновації засновані на використанні новітніх технологій для організації виробничих процесів на глобальному рівні та використанні передових ІТ-засобів та практичних методів у всій компанії.

В основі ефективного виробництва лежать сучасні підходи та методи управління, тому в ринкових умовах неможливо вести бізнес без належним чином організованої маркетингової діяльності. Машинне виробництво характеризується певним рівнем ризику, який можна зменшити шляхом побудови раціональної структури управління маркетинговою діяльністю на підприємстві.

Основним змістом маркетингового підходу до цієї проблеми є дослідження структури товарного ринку, рівня виробництва продукції та послуг та прийняття рішень щодо форм і методів розвитку конкурентного середовища на цьому ринку.

У процесі створення організаційної бази маркетингової діяльності на підприємстві слід послідовно враховувати такі питання: хто і в якій мірі повинен виконувати функції маркетингової діяльності, тобто яким повинен бути розподіл функцій між власними підрозділами та зовнішніми дослідниками, як маркетингова діяльність повинна «вписуватися» в організаційну структуру компанії, тобто що таке підпорядкований відділ

маркетингу та як він пов'язаний та взаємодіє з іншими підрозділами; якою має бути організація власне відділу маркетингу, тобто які структурні підрозділи та які функції слід створити у відділі маркетингу.

Створення структурних підрозділів маркетингу повинно базуватися на принципах складності, системності та раціоналізації організаційних підходів.

На практиці створення маркетингової структури полягає у створенні відділу маркетингу або служби, які існуватимуть на основі органічних зв'язків з іншими підрозділами компанії.

Економічна та виробнича політика підприємства спрямована на збільшення виробничих потужностей підприємства та удосконалення позицій на ринку.

Таблиця 2.1.

Позиціонування підприємства за П.Темпоралом

Обіцянка брэнда	Низькі ціни та якість товарів та щотижневі акції
Раціональні вигоди брэнда	Економічно обгрунтовані ціни
Емоційні вигоди брэнда	Дизайн який подобається споживачам продукції ТОВ «АГРО-НИВА»
Brand personality	Дизайнерські магазини та низькі ціни, які знаходяться поряд з домом
Tone of voice	Чітко доносить інформацію до споживачів

Для оцінки функціонування ТОВ «АГРО-НИВА» на території України, необхідно провести PEST аналіз економіки України.

На першому етапі оцінки та аналізу економіки України використовується аналіз PEST. Це один із популярних методів аналізу макросередовища. Цей аналіз іноді називають STEP-аналізом. Це простий і зручний метод вивчення зовнішнього середовища, який можна ефективно

використовувати для вивчення економіки кожної країни. Аналіз шкідників включає визначення переліку політичних (політичних), економічних (економічних), соціальних (технічних) та технологічних (технологічних)

факторів навколишнього середовища, які безпосередньо та опосередковано впливають на бізнес [30, с. 91–96]. Аналіз PEST також є інструментом довгострокового стратегічного планування і готується протягом 3-5 років, щорічно оновлюючи дані.

PEST-аналіз - це послідовність певних етапів, серед яких виділяють наступні:

- виявлення факторів для аналізу. На цьому етапі необхідно скласти перелік факторів, які можуть мати прямий чи опосередкований вплив на майбутні результати економічного розвитку країни, які поділяються на 4 групи: політичні, економічні, соціальні та технологічні [31, с. 48].

- визначення ступеня впливу факторів. Визначивши фактори, що впливають на бізнес, необхідно визначити силу впливу кожного фактора в масштабі. Найпоширенішою є 5-бальна шкала, згідно з якою чим більша кількість за шкалою, тим сильніше чинник впливає на розвиток економіки.

- оцінка ймовірності зміни фактора. На цьому етапі ймовірність коливань оцінюється за 5-бальною шкалою, де «1» означає мінімальну ймовірність зміни факторів навколишнього середовища, а «5» означає максимальну ймовірність [32, с. 66].

- оцінка реальної значущості факторів. Наступним кроком є оцінка впливу кожного окремого фактора, обраного для аналізу. У цьому випадку необхідно чітко визначити фактори, які можуть безпосередньо впливати на компанію, і постійно контролювати їх.

- складання підсумкової таблиці PEST. Останнім етапом аналізу є приведення всіх обчислень до матричної форми.

Фактори аналізу PEST перераховані та проаналізовані в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

PEST-аналіз зовнішнього середовища ТОВ «АГРО-НИВА»

Фактор	Стан/прояв фактору	Тенденція розвитку фактору	Характер впливу фактору на економіку України
1. Економічний фактор			

Рівень інфляції	У 2021 році рівень інфляції зменшився на 5,7% і складає - 4,1%	Падіння	«+» – середній темп знецінення грошей; «-» – можлива дефляція
Рівень безробіття	8,6%	Падіння	«-» неплатоспроможне населення
Приріст ВВП в 2021	3,3 %	Зростання	«+» - підвищення виробництва; «+» – повернення привабливості країни як країни для інвестування
Зростання заробітної плати	У 2019 році зарплата збільшилась на 10,8 % порівняно з 2018 роком	Зростання	«+» – підвищення платоспроможності населення та їх купівельної спроможності;
2. Політико правові фактори			
Зовнішня політика	Підписана угода про асоціацію з ЄС, розпочато процес виходу з СНД	Зростання	«+» – співробітництво та дояльні відносини з європейськими країнами; «-» погіршення відносин с країнами СНД
Політична дестабілізація	Нестабільна політична ситуація	Падіння	«-» – протиріччя між політичними силами, «-» – низький рівень довіри наряду до влади
Військовий конфлікт на території країни, анексія Криму й інших суб'єктів	Напружені дипломатичні відносини з Російською Федерацією	Зростання	«-» – втрата територій, «-» – військові дії на території України; «-» – непередбачуваність розвитку подій; «-» – ризики для інвесторів
3. Соціокультурні фактори			
Демографічна структура населення	Кількість населення України скоротилась і на 01.01.2020 р. - 41902416 осіб	Падіння	«-» – скорочення населення і трудового потенціалу країни
Мова	Протистояння державницьких та проросійських настроїв	Стабілізація	«+» – простота спілкування при ділових зустрічах завдяки єдиній державній мові; «-» – загострення політичного конфлікту через заборону російської мови
Менталітет	Характерні риси для українців: демократичність, емоційність, індивідуалізм,	Зростання	«+» – для країни з розвинутою індивідуалістичною культурою легше впроваджувати інновації;

миролюбність, уміння вести господарство.		«+» – потужний потенціал розвитку різних сфер господарювання	
4. Технологічні фактори			
Рівень розвитку ІТ	Ринок ІТ-послуг є розвинутим	Зростання	«+» – можливість використання комп'ютерних технологій у діяльності; «+» – швидкість обміном інформацією;
Доступ до новітніх технологій	У країні вільний доступ до новітніх технологій.	Зростання	«+» – швидкість обміном інформацією;

Ймовірність групових (наприклад, економічних) факторів оцінюється шляхом приєднання їй деякої ваги від 0 (низька ймовірність) до 1 (висока ймовірність). Сума ймовірностей прояву для кожної групи факторів повинна бути рівною одиниці.

Ступінь впливу (значення) цього чинника на розвиток економіки України визначається п'ятибальною шкалою.

5- сильний вплив, серйозна небезпека;
1 - відсутність удару, незначні загрози.

Загальний вплив групи факторів на розвиток економіки України визначається множенням ймовірності прояву цього чинника на силу його впливу та обчислюється загальна та зважена оцінка для даної країни (табл. 2.3). Узагальнена оцінка вказує на ступінь впливу на економіку України та визначає необхідність визначення способів реагування на поточні та прогнозовані екологічні фактори.

Таблиця 2.3
Загальна оцінка факторів впливу на ТОВ «АГРО-НИВА»

Фактор	Ймовірність прояву фактору, $P (0 \div 1)$	Значимість фактору, $I (1 \div 5)$	Загальна оцінка впливу фактору, $P \times I$	Засоби реагування на прояв фактору
1. Економічні фактори				
Рівень інфляції	0,3	4	1,2	Зміцнення економічних зв'язків з ЄС

Рівень безробіття	0,3	5	1,5	Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу
Приріст ВВП	0,2	5	1	Підвищення виробництва
Зростання заробітної плати	0,2	4	0,8	Розвиток інфраструктури
Рівень інфляції	0,3	4	1,2	Зміцнення економічних зв'язків з ЄС
Рівень безробіття	0,3	5	1,5	Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу
Приріст ВВП	0,2	5	1	Підвищення виробництва
Зростання заробітної плати	0,2	4	0,8	Розвиток інфраструктури
Зовнішня політика	0,4	5	2	Закінчення військового конфлікту, повернення Криму та східних областей
Політична дестабілізація	0,2	3	0,6	Формування довіри наряду до влади
Військовий конфлікт на території країни, анексія Криму	0,4	5	2	Налагодження відносин з іншими країнами
Військовий конфлікт на території країни, анексія Криму	0,4	5	2	Налагодження відносин з іншими країнами
Демографічна структура населення	0,2	4	0,8	Розширення ринків праці
Мова	0,5	4	2	Лібералізація мовного законодавства
Менталітет	0,3	3	0,9	Розвиток малого та середнього бізнесу завдяки заохоченню індивідуалізму
4. Технологічні фактори				
Рівень розвитку ІТ	0,3	4	1,2	Використання ІТ технологій для своєї діяльності
Доступ до новітніх технологій	0,3	4	1,2	Розвиток інновацій

Оновлення науково-технічної бази	0,4	4	1,6	Фінансування розвитку науки, оновлення устаткування наукових центрів
----------------------------------	-----	---	-----	--

Загальна оцінка впливу :

$$\text{Економічні фактори} = 1,2 + 1,5 + 1 + 0,8 = 4,5$$

$$\text{Політико-правові фактори} = 2 + 0,6 + 2,5 = 4,6$$

$$\text{Соціокультурні фактори} = 0,8 + 2 + 0,9 = 3,7$$

$$\text{Технологічні фактори} = 1,2 + 1,2 + 1,6 = 3,12$$

Тому аналіз PEST показує, що найважливішими чинниками є економічні та політико-правові. Для сталого розвитку економіки України рекомендується приділяти найбільшу увагу економічним та політичним факторам та розробити ефективну стратегію їх стабілізації.

2.2 Аналіз економічних результатів господарської діяльності підприємства

Фінансове становище компанії – це складна концепція, яка впливає з взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин компанії, визначається набором виробничих та економічних факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розташування та використання фінансових ресурсів [20].

Фінансове становище підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому вся ця діяльність підприємства впливає на нього. Перш за все, фінансовий стан компанії позитивно впливає на постійне виробництво та реалізацію високоякісної продукції.

Як правило, чим більший обсяг виробництва та реалізації продукції, робіт, послуг та їх нижча вартість, тим вища прибутковість підприємства, що позитивно впливає на його фінансовий стан.

Нерегулярність виробничих процесів, погіршення якості продукції, труднощі при її реалізації призводять до зменшення надходження коштів на рахунки підприємства, що призводить до погіршення його платоспроможності.

Існує також зворотній зв'язок, оскільки брак коштів може призвести до перебоїв у постачанні матеріальних ресурсів і, таким чином, у виробничому процесі.

Фінансова діяльність підприємства повинна бути спрямована на забезпечення систематичного прийняття та ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання обчислювальної та кредитної дисципліни, досягнення раціонального балансу власних і позикових коштів та фінансової стабільності для ефективного функціонування підприємства [23].

Це визначає потребу та практичну важливість систематичної оцінки фінансового стану підприємства, яка відіграє важливу роль у забезпеченні його стабільного фінансового становища. Тому фінансове становище є однією з найважливіших особливостей діяльності кожного підприємства.

Метою оцінки фінансового стану підприємства в системі антикризового управління є розробка та впровадження заходів щодо швидкого відновлення його платоспроможності, відновлення достатнього рівня фінансової стабільності підприємства, визначення його здатності продовжувати діяльність як бізнес, подальшого розвитку, забезпечення прибутковості та збільшення виробничих потужностей, прийняття правильних рішень [21].

Фінансовий стан підприємства визначається наступним чином [21]:

- 1) прибутковість компанії;
- 2) оптимальний розподіл прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків та обов'язкових платежів;
- 3) наявність власних фінансових ресурсів не лише мінімального рівня, необхідного для організації виробничого процесу та процесу продажу продукції;

4) раціональний розподіл основних та оборотних активів;

5) платоспроможність та ліквідність.

Проведемо аналіз виробничо-господарської діяльності компанії з метою оцінки потенціалу та можливостей знаходження джерел фінансування і заходів, що сприятимуть подальшому розвитку ТОВ «АГРО-НИВА».

$$K_{зл} = OA / ПЗ \quad (2.1)$$

де, $K_{зл}$ – коефіцієнт загальної ліквідності

OA – оборотні активи

ПЗ – поточні зобов'язання

$$K_{зл} 2021 = 804574 / 682437 = 1,17$$

$$K_{зл} 2020 = 514023 / 307360 = 1,67$$

$$K_{шл} = (OA - З) / ПЗ \quad (2.2)$$

де, $K_{шл}$ – коефіцієнт швидкої ліквідності

З – запаси

$$K_{шл} 2021 = (804574 - 147378) / 682437 = 0,96$$

$$K_{шл} 2020 = (514023 - 215183) / 307360 = 0,97$$

$$K_{ал} = ГКтаЕ / ПЗ \quad (2.3)$$

де, $K_{ал}$ – коефіцієнт абсолютної ліквідності

ГКтаЕ – грошові кошти та їх еквіваленти

$$K_{ал} 2021 = 144140 / 682437 = 0,21$$

$$K_{ал} 2020 = 21628 / 307360 = 0,07$$

$$Чок = А - ПЗ \quad (2.4)$$

де, Чок – чистий оборотний капітал

$$Чок 2021 = 1313452 - 682437 = 631015 \text{ тис. грн.}$$

$$Чок 2020 = 1200874 - 307360 = 893514 \text{ тис. грн.}$$

$$Kп = BK / ЗЗ \quad (2.5)$$

де, $Kп$ – коефіцієнт платоспроможності;

BK – власний капітал;

ЗЗ – загальні зобов'язання.

$$Kп 2021 = 611315 / 702137 = 0,87$$

$$K_{п.2020} = 863869/337005 = 2,56$$

$$K_{зв\text{оз}} = \text{ВOK}/\text{OA} \quad (2.6)$$

де, $K_{зв\text{оз}}$ – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами;

ВOK – власний оборотній капітал;

OA – оборотні активи.

$$K_{зв\text{ок} 2021} = 112110/804574 = 0,13$$

$$K_{зв\text{ок} 2020} = 379491/514023 = 0,73$$

$$K_{мвк} = \text{ВOK}/\text{BK} \quad (2.7)$$

де, $K_{мвк}$ - Коефіцієнт маневреності власного капіталу

$$K_{мвк} 2021 = 112110/611315 = 0,18$$

$$K_{мвк} 2020 = 379491/863869 = 0,43$$

$$K_{oa} = \text{B}/\text{coA} \quad (2.8)$$

де, K_{oa} – коефіцієнт оборотності активів;

B – виручка (чистий дохід);

coA – середньорічний обсяг активів.

$$K_{oa} 2021 = 1019220/1257163 = 0,81$$

$$K_{oa} 2020 = 972690/1251124 = 0,77$$

$$\text{Кодз} = \text{B}/\text{ссДЗ} \quad (2.9)$$

де, Кодз - коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;

ссДЗ – середньорічна сума дебіторської заборгованості.

$$\text{Кодз} 2021 = 1019220/340604,5 = 2,99$$

$$\text{Кодз} 2020 = 972690/112911 = 8,61$$

$$K_{окз} = \text{Соб}/\text{ссКЗ} \quad (2.10)$$

де, $K_{окз}$ - коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості

Соб – собівартість продукції

ссКЗ – середньорічна сума кредиторської заборгованості

$$K_{окз} 2021 = 1711148/473844 = 3,61$$

$$K_{окз} 2020 = 1518566/262977 = 5,77$$

$$\text{Спдз} = (360 * \text{ссДЗ})/\text{B} \quad (2.11)$$

де, Спдз - строк погашення дебіторської заборгованості, днів

$$\text{СпзД } 2021 = \frac{360 \cdot 340604,5}{1019220} = 120 \text{ днів}$$

$$\text{СпзД } 2020 = \frac{360 \cdot 112911}{1251124} = 33 \text{ днів}$$

$$\text{Спкз} = \frac{360 \cdot \text{ссКЗ}}{В} \quad (2.12)$$

де, Спкз - строк погашення кредиторської заборгованості, днів

$$\text{Спкз } 2021 = \frac{360 \cdot 473844}{1019220} = 168 \text{ днів}$$

$$\text{Спкз } 2020 = \frac{360 \cdot 262977}{1251124} = 76 \text{ днів}$$

$$\text{Комз} = \frac{\text{Соб}}{\text{свЗ}} \quad (2.13)$$

де, Комз - Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів;

свЗ - середньорічна вартість запасів.

$$\text{Комз } 2021 = \frac{1711148}{181280,5} = 9,43$$

$$\text{Комз } 2020 = \frac{1518566}{157615} = 9,63$$

$$\Phi = \frac{В}{\text{сзсОЗ}} \quad (2.14)$$

де, Φ - фондвіддача

сзсОЗ - середньорічна залишкова сума основних засобів

$$\Phi \text{ } 2021 = \frac{1019220}{587665} = 1,73$$

$$\Phi \text{ } 2020 = \frac{1251124}{708595} = 1,76$$

$$\text{Ковк} = \frac{В}{\text{ссВК}} \quad (2.15)$$

де, Ковк - Коефіцієнт оборотності власного капіталу

ссВК - середньорічна сума власного капіталу

$$\text{Ковк } 2021 = \frac{1019220}{737592} = 1,38$$

$$\text{Ковк } 2020 = \frac{1251124}{941095,5} = 1,32$$

$$\text{Кра} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ссА}} \cdot 100\% \quad (2.16)$$

де, Кра - коефіцієнт рентабельності активів

ЧП - чистий прибуток

$$\text{Кра } 2021 = \frac{972960}{1257163} \cdot 100 = 77,39 \%$$

$$\text{Кра } 2020 = \frac{1089961}{1251124} \cdot 100 = 87,11 \%$$

$$\text{КрВК} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ссВК}} \cdot 100\% \quad (2.17)$$

де, КрВК - коефіцієнт рентабельності власного капіталу

$$KpBK\ 2021 = 972960/737592*100 = 131,91\ %$$

$$KpBK\ 2020 = 1089961/941095*100 = 115,81\ %$$

$$Kp = ЧП/В*100 \quad (2.18)$$

де, Kp – коефіцієнт рентабельності продукції

$$Kp\ 2021 = 972960/1019220*100 = 95,46\ %$$

$$Kp\ 2020 = 1089961/1251124*100 = 87,11\ %$$

$$KзОЗ = Зн/пвОЗ*100\% \quad (2.19)$$

де, KзОЗ - коефіцієнт зносу основних засобів

Z_n – знос
пвОЗ – первісна вартість основних засобів

$$KзОЗ\ 2021 = 1717165/2206862*100 = 77,17\ %$$

$$KзОЗ\ 2020 = 1521512/2207145*100 = 68,11\ %$$

$$KоОЗ = взпОЗ/пвОЗ*100\% \quad (2.20)$$

де, KоОЗ - коефіцієнт оновлення основних засобів

взпОЗ – вартість за звітний період основних засобів

пвОЗ – первісна вартість основних засобів

$$KоОЗ\ 2021 = 489697/2206862*100 = 22,18\ %$$

$$KоОЗ\ 2020 = 685633/1717165*100 = 39,92\ %$$

$$KпОЗ = ОЗ*100/пвОЗ \quad (2.21)$$

де, KпОЗ - коефіцієнт придатності основних засобів

$$KпОЗ\ 2021 = 489697*100/2206862 = 22,18$$

$$KпОЗ\ 2020 = 685633*100/1717165 = 39,92$$

Результати фінансового стану ТОВ «АГРО-НИВА» за 2019-2021 роки

представлені в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Результати фінансового стану підприємства

Показники фінансового стану підприємства	Оптимальне значення або напрям оптимізації	2019	2020	2021
Аналіз фінансових результатів діяльності				
Аналіз ліквідності підприємства				
Коефіцієнт загальної ліквідності	>1	1,7	1,67	1,17
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,6-0,8	0,97	0,97	0,96
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	0,06	0,07	0,21
Чистий оборотний капітал	>0	803645	893514	631015
Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства				
Коефіцієнт платоспроможності	>0,5	2,4	2,36	0,87
Коефіцієнт фінансування	<1	0,91	0,90	0,93
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	>0,1	0,70	0,73	0,13
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0	0,45	0,43	0,18
Аналіз ділової активності				
Коефіцієнт оборотності активів	Збільшення	0,77	0,77	0,81
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Збільшення	7,18	8,61	2,99
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Збільшення	6,95	5,77	3,61
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	Збільшення	50	33	120
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	Збільшення	52	77	168
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	Збільшення	9,7	9,63	9,43
Фондовіддача	Збільшення	1,7	1,76	1,73
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Збільшення	1,34	1,32	1,38
Аналіз рентабельності				

Коефіцієнт рентабельності активів	Збільшення	88	87,10	77,39
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	Збільшення	117	115,81	131,91
Коефіцієнт рентабельності діяльності	Збільшення	86,63	87,90	85,63
Коефіцієнт рентабельності продукції	Збільшення	85,63	87,11	95,46
Аналіз майнового стану підприємства			00	
Коефіцієнт зносу основних засобів	Збільшення	36,65	39,92	22,18
Коефіцієнт оновлення основних засобів	Збільшення	23,12	26,5	24,1
Коефіцієнт придатності основних засобів	> 0	36,15	39,92	22,18
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у вартості майна підприємства	> 0,3	0,3	0,27	0,29

Аналіз ліквідності підприємства демонструє, що коефіцієнт загальної ліквідності у 2020 році зменшився на 0,03 та у 2021 році було зафіксоване різке падіння на 0,5. Це демонструє, що ТОВ «АГРО-НИВА» знизила показник співвідношення оборотних активів та поточних зобов'язань. Чистий оборотний капітал у 2020 році збільшився на 10,05% у порівнянні з минулим роком, та у 2021 році зменшився на 29,37% у порівнянні з минулим роком.

Загалом, необхідно зазначити, що підприємство демонструє фінансову стійкість за рахунок перевищення оборотних коштів над своїми короткостроковими зобов'язаннями та може їх погасити. Коефіцієнт фінансування зменшився у 2020 році впав на 0,01 у порівнянні з минулим роком, але у 2021 році виріс на 0,03. Даний показник демонструє, що на підприємстві невисокий рівень фінансових ризиків.

Фондовіддача у 2020 році зменшилась на 0,02 та у 2021 році збільшилась на 0,06 у порівнянні з минулим роком, це демонструє ефективність використання основних засобів підприємства було вироблено продукції та надано послуг на суму 1,73 гривні на кожному використовувану гривню основних засобів. Аналіз рентабельності показує, що коефіцієнт рентабельності активів у 2020 році зменшився на 0,89 та у 2021 році

зменшився на 9,72. Загалом у ТОВ «АГРО- НИВА» високий показник використання активів компанії для генерації прибутку демонструє ефективну роботу підприємства. Коефіцієнт оновлення основних засобів у 2020 році збільшився на 3,77 у порівнянні з минулим роком та у 2021 році зменшився на 2,4 це демонструє зменшення підприємством оновлення свої виробної міці.

Для аналізу функціонування підприємства також необхідно провести аналіз внутрішньої середовища підприємства. В табл. 2.5 представлено аналіз внутрішнього середовища компанії ТОВ «АГРО- НИВА».

Таблиця 2.5

Аналіз внутрішнього середовища

Функціональна підсистема	Фактор функціональної підсистеми	Стан фактора	Ключовий фактор успіху	Слабка (-) / Сильна (+)
1	2	3	4	5
Маркетинговий продукт	Продукт	Виробляється товарна продукція рослинництва	Велика кількість часу на ринку, продукція відповідає ціні	-
	Ціна	Ціна середньо ринкова на продукцію	Висока якість продукції за доступну ціну	+
	Метод ціноутворення	Ціна утворюється орієнтуючись на конкурентів	Гарна ціна, яка задовольняє споживачів продукції	+
	Торгова марка	Торгова марка асоціюється з продукцією належної якості	Підприємству необхідно розвивати надалі торгівельну марку	+
	Науково-дослідницька база	Стисла співпраця з науковими установами	Відсутність своєї НІОКР	-
	Науково-дослідницький персонал	Підприємство тільки втілює нововведення	Дуже відстає від конкурентів	-
	Спеціалізація виробничих потужностей	Виробництво рослинної продукції олійних культур, великий досвід роботи на ринку	Виробництво продукції відповідає усім світовим стандартам якості	+
	Стан виробничого потенціалу підприємства	Виробничі потужності на підприємстві не оновлюються	Швидке оновлення обладнання дозволяє не втратити якість	-

Рівень якості продукції	Якість продукції ТОВ «АГРО-НИВА» знаходиться на високому рівні	Висока якість продукції дає підприємству зайняти більшу частку ринку	+
Фінансовий стан підприємства	Фінансовий стан підприємства задовільний, немає заборгованостей, підприємство ліквідне	Незважаючи на займаючи позиції та різноманітну якість, підприємство має високі фінансові показники	+

Отже, підприємство має давню історію виробництва рослинної продукції, що дає змогу гідно конкурувати на ринку та зміцнювати свою конкурентоспроможність, висока якість продукції допоможе компанії й надалі контролювати більшу частку ринку на локальному рівні. Зберігати, доводити до потрібних показників і реалізувати необхідний об'єм товарної продукції в потрібний проміжок часу.

2.3 Стратегічний аналіз діяльності підприємства (SWOT – аналіз)

Щоб більш детально з'ясувати, які загрози та недоліки, плюси та мінуси існують в економіці України, необхідно провести SWOT-аналіз економічного потенціалу даної території та країни. Цей метод характеризується як поєднання всіх результатів тесту. SWOT-аналіз дозволяє оцінити порівняльно якісні позитивні та негативні риси країни. Цей метод дає відповідь на питання про перспективні сфери розвитку, а також дає можливість застерегти від негативних наслідків економічного розвитку [33, с. 126].

SWOT-аналіз (Strengths (S) – сильні сторони, Weaknesses (W) – слабкості, Opportunities (O) – можливості, Threats (T) – загрози) – це визначення сильних і слабких сторін підприємства, а також можливостей і загроз, що витікають із зовнішнього середовища [8].

SWOT-аналіз є важливим методом порівняльного аналізу, який дозволяє розробити чотири типи стратегій діяльності підприємства.

- SO стратегія - спрямована на використання сильних сторін організації, щоб отримати видачу від можливостей у зовнішньому середовищі.

- WO стратегія - передбачає подолання слабких сторін підприємства за рахунок використання можливостей у зовнішньому середовищі.

- ST стратегія - орієнтована на подолання загроз із зовнішнього середовища за рахунок сильних сторін підприємства [9].

- WT стратегія - повинна показати, як позбутися від факторів слабкостей на підприємстві і спробувати запобігти навислу над нею загрозу [10].

На основі даних про організацію, отриманих завдяки опитуванню визначеного кола працівників, емпіричних та статистичних даних підприємства можна побудувати наступну SWOT-таблицю (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

SWOT-таблиця ТОВ «АГРО-НИВА»

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявний повноцінний штат працівників. 2. Хороша репутація серед клієнтів. 3. Конкурентоздатна цінова політика. 4. Лідируюче становище на локальному ринку збуту. 5. Зростання рентабельності. 6. Збільшення вартості необоротних активів. 7. Високий банітет ґрунтів. 8. Наявність своїх складських приміщень. 9. Наявність організаційної структури. 10. Чіткий розподіл обов'язків між працівниками. 11. Швидке прийняття управлінських рішень. 12. Хороша мотивованість персоналу. 13. Якісна соціальна захищеність працівників. 14. Налагоджені стосунки з діловими партнерами. 15. Багаторічний досвід роботи на ринку. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Брак на виробництві. 2. Недостатньо розвинуте законодавство. 3. Оновлення основних засобів. 4. Додаткові транспортні витрати в регіони збуту. 5. Висока матеріаломісткість. 6. Значне скорочення витрат. 7. Недостатньо високий присутек. 8. Зниження рівня продуктивності праці працівників, капіталовіддачі та матеріаловіддачі. 9. Низька кількість опадів. 10. Високий середній вік персоналу. 11. Надвисоке навантаження в момент польових робіт на працівників господарства. 12. Відтік кадрів.
Можливості (O)	Загрози (T)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розширення виробничої лінії. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поява нових конкурентів.

2. Вихід на нові ринки.
3. Вдосконалення технології виробництва.
4. Підвищення рівня освіченості персоналу.
5. Покращення режиму та умов праці.
6. Вдосконалення менеджменту.
7. Втілення сучасних маркетингових заходів.
8. Зменшення вартості товару шляхом зменшення витрат.
9. Пошук більш дешевших джерел сировини.
10. Створення товарів з вищою доданою вартістю.

2. Збільшення цін на матеріали.
3. Зростаючий конкурентний тиск.
4. Скачки курсів валют.
5. Ускладнення господарської діяльності законодавством.
6. Фіскальна політика держави.
7. Низький рівень запровадження інновацій.
8. Постійне забруднення навколишнього середовища.
9. Еміграція населення.
10. Військові дії.

1. Сильні сторони (S).

а) можливості (O):

- стратегія концентрованого зростання. Можливий вихід на нові ринки.

Наприклад, у підприємства є потенціал до виходу на ринки інших країн, наприклад, Молдови, Польщі, Румунії;

- стратегія інтегрованого зростання – зворотної вертикальної інтеграції.

Достатньо ефективним буде придбання виробництв діючих постачальників, що понизить надалі витрати компанії.

б) загрози (T):

- стратегія концентрованого зростання. Подібний крок підвищить конкурентоспроможність, а відповідно й розвиток господарства [11];

- стратегія інтегрованого зростання – горизонтальної інтеграції.

Придбання підприємств конкурентів, що, в результаті, поліпшить виробничу базу, підвищить потужності фірми. Особливо, якщо брати до уваги розгалуженість асортименту.

2. Слабкі сторони (W).

а) можливості (O):

- стратегія концентрованого зростання. Оскільки слабких сторін у ТОВ

«АГРО-НИВА» майже порівну з сильними, то найбільш ефективними є дії з посилення позицій на ринку: створення позитивного іміджу, збільшення кількості клієнтів, ін.

- Доцільно почати виготовляти товари з доданою вартістю, наприклад, соняшникову олію, халву, муку тощо.

В умовах ринкової економіки для суб'єктів господарювання олійні культури, зокрема соняшник, є надійним джерелом грошових надходжень (у 2014/15 рр. експортні надходження країни від кукурудзи (3 356 млрд дол.) та пшениці (2 293 млрд дол.) – лідери укр. експорт у минулому – вперше був нижчим за доходи від експорту соняшникової олії – 4 800 млрд дол.). У 2014 році соняшникова олія була експортним товаром номер один в Україні. Щоб

залишатися провідним виробником насіння та олії соняшнику, необхідно постійно вивчати світову та національну ринкову кон'юнктуру, фактори, що впливають на її зміну, створювати сприятливий інвестиційний клімат, використовувати та адаптувати світовий досвід регулювання ринку соняшнику до існуючих умов, необхідно застосовувати нові технології вирощування. [52]

- стратегія скорочення витрат також є доцільною, оскільки прибуток у компанії недостатньо великий (підприємство – невелике за розмірами), а ціни на запчастини, послуги, техніку й технології ростуть. Передбачувані витрати потребуватимуть великих фінансових вкладень, тому зараз необхідно понизити планку витрат. Наприклад, застосування нових технологій: no-till, strip-till, verti till. [12].

б) загрози (Т):

- стратегія диверсифікованого зростання, а саме горизонтальної диверсифікації. ТОВ «АГРО-НИВА» необхідно закупити необхідні засоби праці та налагодити виробництво нових товарів.

- стратегія центрованої диверсифікації ТОВ «АГРО-НИВА» може почати виготовляти та реалізувати нові товари на базі існуючих засобів.

Конкурентоспроможність також підвищиться за допомогою здачі в оренду пустих складських приміщень та продаж зайвого устаткування, що дозволить в майбутньому досягнути достатнього рівня оновлення основних засобів [13].

РОЗДІЛ 3. ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В УМОВАХ РИЗИКОВАНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

3.1. Вплив змін клімату на ведення аграрного виробництва

Температура є найважливішим фактором, що визначає можливості та умови вирощування сільськогосподарських рослин. Від температурного режиму безпосередньо залежать процеси біологічних і хімічних змін поживних речовин у ґрунті. Теплозабезпеченість сільськогосподарських культур характеризується сумою середньодобових температур повітря вище 10°C протягом вегетаційного періоду. Як високі, так і низькі температури порушують перебіг біохімічних процесів у клітинах, а отже, можуть викликати в них незворотні зміни, що призводять до припинення росту та загибелі рослин.

Підвищення температури до $25-28^{\circ}\text{C}$ посилює активність фотосинтезу, а при подальшому її підвищенні дихання починає значно переважати над фотосинтезом, що призводить до зниження маси рослини. Тому більшість сільськогосподарських культур при температурі вище 30°C , використовуючи для дихання вуглеводи, зазвичай не сприяють підвищенню врожайності. Зниження температури навколишнього середовища від 25° до 10°C знижує інтенсивність фотосинтезу і росту рослин у 4-5 разів.

Температура має великий вплив на ріст коренів. Низькі ($<5^{\circ}\text{C}$) і високі ($>30^{\circ}\text{C}$) температури ґрунту сприяють поверхневому положенню коренів, значно знижуючи їх ріст і активність. У більшості рослин найбільш потужна розгалужена коренева система утворюється при температурі ґрунту $20-25^{\circ}\text{C}$.

Значний вплив на життєдіяльність ґрунтової мікрофлори, яка визначає мінеральне живлення рослин, має також температура. Встановлено, що найбільша інтенсивність амоніфікації органічних решток у ґрунті під впливом

мікроорганізмів відбувається за температури 28-30 °C і вологості ґрунту 70-80% від повної польової.

Теплозабезпеченість у вегетаційний період значною мірою визначається структурою посівної площі та можливістю вирощування більш продуктивних пізньостиглих культур, здатних тривалий час використовувати сонячну енергію для формування посівів або повторного посіву після раннього збирання. Це означає, що набір культур і технологій динамічно змінюється.

Наслідки глобальної зміни клімату все більше відчуваються і в Україні.

За останні 20 років середньорічна температура підвищилася на 0,8°C, а середня температура січня і лютого на 1-2°C, що спричинило зміни в ритмі сезонних явищ: весняної повені, початку цвітіння та снігопаду. Через зміну клімату погодні умови стають дедалі складнішими.

Проведені дослідження показали, що для поглинання аміачного азоту прийнятна нижча температура, ніж для нітратного азоту. У більшості випадків оптимальна температура для проникнення азоту і фосфору в зерно становить 23-25 °C. У той же час зниження засвоєння солі при 40-50 °C відбувається за рахунок інактивації ферментних систем.

Встановлено, що за останні 100 років вміст вуглекислого газу в атмосфері зріс на 25%. За цей період глобальна температура підвищилася приблизно на 0,6°C. Прогнозні оцінки показують, що в 2030-2040 роках (при подвоєнні вмісту вуглекислого газу) температура підвищиться в цілому на 3-4 °C (тобто приблизно на 0,2-0,5 °C за десятиліття).

Згідно з матеріалами Міжурядової групи експертів зі зміни клімату, для багатьох регіонів світу підвищення температури Землі більш ніж на 2°C порівняно з рівнем у доіндустріальну епоху матиме серйозні наслідки. Їм загрожують повені, брак питної води, зниження продуктивності, значний екологічний дисбаланс і соціальні потрясіння. Підвищення температури більше ніж на 2°C також може призвести до танення вічної мерзлоти, зміни рослинності та глобальної температури океану, що ще більше збільшить викиди парникових газів, зробивши глобальне потепління незворотним.

Усвідомлення того, що подство може запобігти найсерйознішим наслідкам глобального потепління шляхом різкого скорочення викидів парникових газів, змушує багато країн вживати відповідних заходів. Чим менше кількість додаткових викидів у майбутньому, тим більша ймовірність того, що глобальне потепління не досягне критичного рівня в 2 °С.

Потепління може призвести до виділення метану, який знаходиться в зоні вічної мерзлоти у вигляді гідрату метану. Зміна середньої температури поверхні реорганізує біоту – всю систему живих організмів на Землі – і супроводжуватиметься такими аномальними явищами, як поширення хвороб і шкідників.

Дисбаланс системи регулювання клімату проявляється у збільшенні частоти та інтенсивності аномальних погодних явищ, таких як шторми, урагани та торнадо, повені та цунамі.

У розпал Льодовикового періоду (18 000 років тому) рівень моря був на 120 метрів нижчим, ніж сьогодні. Згідно з розрахунками, на початку 2000-х очікується підвищення рівня океану. У 5-10 разів швидше, ніж у минулому столітті. За різними прогнозами, максимальне підвищення рівня океану до 2030 року становить близько 60 см, а мінімальне – 5 см. На один метр над рівнем моря проживає понад 100 мільйонів людей. Чому для АПВ України

такий важливий стан океану?

Основними колекторами є фотосинтез і поглинання CO₂ океаном. Харчування CO₂: рослини використовують більше CO₂ для фотосинтезу, росте більше листя та дерев. Поверхня океану швидко поглинає CO₂ за допомогою вітрових хвиль, після чого газ розчиняється в глибині води.

Обидва процеси мають межу. Океани можуть поглинати стільки CO₂, скільки раніше викидалося в атмосферу. У випадку з рослинами обмеження росту є нестача води та корисних речовин. Цей процес називається «насичення колектора». Зараз концентрація CO₂ становить 379 ppm при критичному рівні 450.

На глибині 34 м в морях і океанах повністю зникають червоні промені, на глибині 177 м - жовті, на глибині 322 м - зелені, а на глибині понад 500 м

зникають навіть сині і фіолетові промені, не проникаючи. Якщо вирішити проблему освітлення, то потенціал океану значно зростає.

В даний час кисень (O_2) становить 21% об'єму повітря. Поява і накопичення O_2 в атмосфері пов'язане з життєдіяльністю зелених рослин.

Щорічно в результаті фотосинтезу в атмосферу потрапляє кисень у кількості 70-120 млрд. т. Цей кисень необхідний для дихання всіх гетеротрофів - бактерій, грибів, тварин і людини, а також зелених рослин вночі. Ліси мають особливе значення для підтримки високої концентрації O_2 в атмосфері.

Підраховано, що 1 га лісу навесні та влітку виділяє O_2 за годину в кількості, достатній для дихання 200 осіб. Іншим важливим наслідком виділення рослинами кисню є утворення озонового екрана у верхніх шарах атмосфери на висоті близько 25 км. Озон затримує більшу частину ультрафіолетових променів, шкідливих для всього живого. Серйозною проблемою охорони біосфери є можливість часткового руйнування озонового шару в результаті забруднення атмосфери промисловими та іншими відходами.

Концентрація CO_2 в повітрі становить 0,03%. При цьому встановлено, що максимальна швидкість фотосинтезу досягається при на порядок вищій концентрації вуглекислого газу (0,3-0,5%). Це означає, що концентрація CO_2 є одним із факторів, що обмежують фотосинтез. Підвищення концентрації CO_2 одночасно зі збільшенням інтенсивності освітлення призводить до зсуву насичувальної концентрації CO_2 в бік ще вищих концентрацій (у тому числі до 0,5%) і до значного збільшення засвоєння вуглецю рослинами. Однак тривалий вплив на рослини високих концентрацій вуглекислого газу може пригнічувати фотосинтез, що вимагає нових моделей розведення, культур і новітніх технологій.

Важливе значення для сільськогосподарського виробництва має не тільки кількість опадів, а й динаміка їх розподілу протягом вегетаційного періоду по відношенню до окремих культур. Продуктивність сільськогосподарських культур значною мірою визначається забезпеченістю вологою найважливіших фаз росту і розвитку рослин.

Найбільша інтенсивність фотосинтезу спостерігається при незначному дефіциті води в листку (10-15% від повного насичення), коли пролихи повністю розкриті. Лише за умов оптимального водного режиму коренева система рослин виявляє найбільшу активність у споживанні поживних речовин із ґрунтового розчину. Нестача вологи в ґрунті призводить до зменшення надходження води та поживних речовин через ксилему до листків, інтенсивності фотосинтезу та зменшення біомаси рослин.

Вода, що використовується в сільськогосподарському секторі, відповідає за 25% викидів парникових газів. За доступними для використання водними ресурсами Україна належить до сегменту нестабільного доступу до води в Європі. При критичному рівні річкового стоку 1,7 тис. м³/особу (оцінки EuroGeo комісії ООН) в Україні лише 1 тис. м³. Середня густота річкової мережі України становить 0,34 км/км². Майже 70% сільського населення задовольняє свої потреби в питній воді з підземних вод і глибоких водоносних горизонтів, тоді як міське населення досить активно використовує питну воду з глибоких водоносних горизонтів. При загальному споживанні (33 км³ на рік) споживання підземних вод становить понад 15%, зокрема в промисловості – майже 14%, сільському господарстві – понад 25%, житлово-комунальному господарстві – понад 34%. Середньодобове споживання води в Україні становить приблизно 270 л/особу. Отже, з точки зору сталого розвитку сільського господарства, розвиток зрошуваного землеробства є, з одного боку, його невід’ємною частиною, а з іншого – несе в собі значні застереження та загрози. [8]

Зростання глобального потепління не припиниться принаймні наступну тисячу років, навіть при повній забороні викидів парникових газів в атмосферу з 2100 року, і це призведе до танення 3000 льодовиків західної Антарктики.

Згідно з нещодавньою доповіддю уряду Великобританії, зміна клімату може коштувати світові близько 5% ВВП на рік. Якщо справдяться найпесимістичніші прогнози, ця цифра може зрости до 20%.

Збільшення утилізації відходів у розвинених країнах за останні 60 років спричинило значні екологічні та економічні втрати. Водночас у країнах, що розвиваються, це відбувається меншою мірою та менший час.

Повний цикл споживання м'яса людиною відповідає за 18% глобальних викидів парникових газів. За оцінками ФАО, за останні 50 років викиди парникових газів у сільському, лісовому та рибальському господарствах практично подвоїлися. Якщо не вжити заходів, до 2050 року викиди парникових газів можуть зрости на 30%.

До 2050 року чисельність населення планети досягне 9-10 мільярдів. Водночас, за прогнозами ООН, до 2030 року зміни клімату можуть опосередковано призвести до смерті 1 млн осіб на рік, а також до втрат світової економіки до 157 млрд доларів.

Витрати на скорочення викидів вуглекислого газу можуть становити близько 1% світового ВВП. Це означає, що прибуток від активних, своєчасних дій у цьому напрямку значно перевищить збитки.

Температурні коливання в першу чергу передаються сільському господарству та впливають на постачання продуктів харчування та сировини.

Сьогодні Україна є активним та енергійним членом провідної групи виробників та експортерів продуктів харчування. Також досить очікуваною вважається можливість подальшого розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності у вітчизняній аграрній галузі. Тим не менш, Україна має чітко розрізняти та відстоювати свої конкурентні переваги та національні інтереси.

Тому замість «страшилок», сезонних і одноразових акцій, ми справді повинні переходити на рівень прагматичного аналізу та реалізації, щоб попри всі існуючі загрози та виклики вітчизняна аграрна галузь відповідала вимогам національної безпеки.

Підвищення середньої температури повітря в літні місяці призвело до значного збільшення теплових ресурсів, що дає можливість вирощувати в Україні більш широкий асортимент теплолюбних і пізньостиглих сортів різних сільськогосподарських рослин, ареал вирощування поширюється на

північ й врожайність збільшується [8, 9]. Підвищення середньої температури повітря в зимові місяці сприяє підвищенню стійкості озимих культур за рахунок зниження ризику вимерзання. Глибина промерзання ґрунту взимку зменшується на 20-70 см, що сприяє зміні клімату для більшого поглинання ґрунтом зимових опадів і створення достатньої вологи у ґрунті навесні.

В Україні також спостерігається тенденція до подовження тривалості теплого періоду, коли середньодобова температура повітря вище 0 °С [8]. Так, у Південному Степу, в Криму та на Прикарпатті теплий період подовжився майже на два тижні порівняно з базовим. Просуваючись далі на північ,

тривалість цього періоду зростала. У Лісостепу ці зміни тривали 15-18 днів, а на західному та східному Поліссі – 22-24 дні. Найбільші зміни характерні для центрального Полісся, де теплий період тривав на початку ХХІ ст. становив 278 днів, що на 40 днів більше кліматичної норми. Суттєві зміни тривалості

теплого періоду зумовлені більш раннім його початком (на 13-19 днів) і пізнім закінченням весни в усіх регіонах України [8].

Подовження вегетаційного періоду та періоду активної вегетації зміцнює агрокліматичний потенціал території та сприяє отриманню вищих урожаїв основних культур. Однак ранній початок вегетації підвищує ризик

ураження рослин пізніми заморозками, оскільки до настання заморозків (переважно в травні) рослини добре розвинені та сприйнятливі до низьких температур. Підвищення температури, особливо в холодну пору року, сприяє

подовженню пасовищного періоду великої рогатої худоби та підвищенню ризику захворювання тварин небезпечними хворобами, які раніше були характерні для регіонів з більш теплим кліматом, і перш за все хворобами, що переносяться комахами.

У період вегетації рослин висока температура посилює випаровування

і знижує відносну вологість повітря, що призводить до термічних опіків листя

і плодів. Тривала спека послаблює процеси фотосинтезу і тим самим знижує кількість органічної речовини та врожайність рослин. Спека негативно впливає на тваринництво. Високі температури призводять до зниження темпів

приросту маси тварин і надою молока, а також до збільшення смертності тварин внаслідок теплового стресу [8].

Крім тепла, важливим фактором життя рослин є волога. Змінюється і режим зволоження в Україні: відбувається перерозподіл опадів по сезонах і місяцях, річна кількість опадів не змінюється. Найбільші зміни спостерігаємо восени. Саме в цей сезон, особливо у вересні та жовтні, їх чисельність значно зростає (біля 30%). Взимку кількість опадів дещо зменшилася, а навесні та влітку їх кількість дещо змінилася. У багатьох частинах країни також зросла кількість сильних і дуже сильних дощів та їх інтенсивність [10]. Збільшення

кількості зливових опадів спричиняє розвиток водної ерозії ґрунту, втрати верхнього родючого шару ґрунту та органічної речовини, особливо на полях соняшнику та кукурудзи, посівні площі яких постійно розвиваються. Сильні дощі також сприяють ущільненню ґрунту, замуленню та утворенню кірки.

За даними Національної метеорологічної служби Великої Британії, на континентальних територіях України у XXI ст. літні періоди посухи збільшаться (вдвічі порівняно з попереднім періодом) та значно зменшаться витрати річок (також вдвічі). Наслідком цього стане підвищення солоності води в Чорному морі. Загалом в Україні буде більший дефіцит води.

Однак зазвичай рослини по-різному реагують на збільшення кількості вуглекислого газу в атмосфері. За цією ознакою сільськогосподарські рослини поділяють на дві групи: рослини з високою чутливістю до підвищення концентрації вуглекислого газу (пшениця, ячмінь, соняшник, рис, соя); рослини з низькою чутливістю до підвищення концентрації вуглекислого газу (кукурудза, сорго, цукровий буряк, просо). Очікується, що зі збільшенням концентрації вуглекислого газу в атмосфері рослини першої групи будуть краще розвиватися, прискориться період їхнього дозрівання та збільшиться врожайність на 20-30%, а у рослин другої групи – значно зменшиться. Загалом

від глобального потепління слід очікувати підвищення врожайності озимої пшениці для всіх природно-кліматичних зон України (зокрема на 10% для Лісостепу, на 20-30% для Степу та на 20-40% для Полісся), а в сприятливі роки

врожайність цієї культури може зрости в 2-2,5 рази по всій території України.

Тому очікується, що зміна клімату призведе до збільшення виробництва зерна озимої пшениці в Україні на 3,8-6,1 млн тонн, а зона гарантованого

виробництва цієї сільськогосподарської культури переміститься у вищі широти [12]. При цьому спостерігатиметься значне поширення шкідливих

комах, що в свою чергу негативно позначиться на врожайності сільськогосподарських культур [13].

Консультативна група з міжнародних сільськогосподарських досліджень (CGIAR), що управляє проектом «Зміна клімату, сільське

господарство і продовольча безпека» (CCAFS), який досліджує вплив змін клімату на сільське господарство, прогнозує, що зміни клімату

стосуватиметься наступних сфер [14].

1. Культури: зміна клімату змінить як культури, які можна вирощувати

на різних територіях, так і врожайність цих культур.

2. Тваринництво: вплив буде як прямим (наприклад, втрата врожайності, тобто фізіологічний стрес через підвищену температуру), так і непрямим (наприклад, зміни в наявності та якості кормів, води тощо).

3. Риболовля: зміна клімату вплине на всі аспекти продовольчої

безпеки населення та економічної безпеки рибалок, впливаючи на місця розповсюдження, запаси та поширення основних видів риби. Прогнозовані зміни кліматичної мінливості та сезонності також вплинуть на аквакультуру,

впливаючи на швидкість росту та стабільність популяцій одомашнених риб.

4. Біорізноманіття: Вплив зміни клімату на структуру та функціонування спільнот рослин і тварин широко помітний у наземних,

прісноводних і морських екосистемах. Зміни в розповсюдженні, фенології та екологічних взаємодіях видів вплинуть, наприклад, на запилення, зараження

бур'янами сільськогосподарських систем і розташування основних морських

промислів.

5. Шкідники та хвороби: кліматичні зміни та варіації вже впливають на поширення та вірулентність сільськогосподарських шкідників та хвороб.

Встановляться нові баланси у взаємодії сільськогосподарських шкідників і пестицидів з ймовірними негативними наслідками для продовольчої безпеки. Зміна клімату також матиме значний вплив на виникнення, розповсюдження та розповсюдження хвороб у худобі різними способами.

6. Зрошення: прогнозоване збільшення мінливості кількості опадів, пов'язане з вищою сумарною випаровуваністю внаслідок вищих середніх температур, передбачає триваліші періоди посухи і, отже, збільшить потребу в зрошенні, навіть якщо кількість опадів протягом вегетаційного періоду залишається постійною.

7. Зберігання та розповсюдження харчових продуктів: кліматичні коливання впливають на втрати після збору врожаю та безпечність харчових продуктів під час зберігання. Очікується, що більш часті екстремальні погодні явища через зміну клімату зруйнують продовольчу інфраструктуру, негативно вплинувши на продовольчу безпеку та розподіл, причому найбільше постраждають бідні верстви населення.

8. Доступність і використання харчових продуктів. Очікується, що ціни на більшість зернових суттєво зростуть через зміну клімату, що призведе до зниження споживання та збільшення недоїдання, особливо серед дітей.

Очікується, що ці зміни також можуть вплинути на харчову цінність харчових продуктів, особливо зернових. Зміна клімату вплине на здатність людей ефективно використовувати їжу через зміну умов безпеки харчових продуктів і вплив трансмісивних захворювань, забруднення води та харчових захворювань.

Існує дві ключові сфери, які зараз можуть вирішити проблеми зміни клімату, сільського господарства та продовольчої безпеки [15]:

1) наявні знання, які необхідно втілити в дію і які відкривають великі перспективи для управління мінливістю погоди в сільськогосподарських

системах і зменшення впливу сільського господарства на глобальний клімат;

НУВБІІ УКРАЇНИ

2) майбутні дослідження, які усунуть критичні прогалини в знаннях, розроблять нові способи управління кліматом і створять нові стратегії для змін.

Зменшення вразливості систем землеробства до зміни клімату також потребує змін у землекористуванні, що включає заходи зі збереження сільського господарства, засновані на мінімальній оранці в поєднанні з органічним землеробством; вилучення органічних речовин (повернення рослинних залишків у ґрунт) та різноманітні сівозміни; мікродозування.

Ще одним важливим завданням в умовах зміни клімату є боротьба зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур і тваринництва. Боротьба зі шкідниками та хворобами базується на прогнозуванні поширення шкідників і спалахів хвороб і комплексній боротьбі з ними в уражених районах. Основою обмеження негативних наслідків зміни клімату також є скорочення викидів в атмосферу.

Тому для України зміни клімату на даному етапі вже доволі відчутні, а серйозні наслідків ще тільки попереду, як і в деяких регіонах планети – Пн. Африці, Пд. Європі. Зміни клімату з плином часу все більш будуть відчутніші на більшій частині території нашої країни.

3.2. Підвищення ефективності господарської діяльності підприємства в умовах ризикованого землеробства. Зарубіжний досвід.

У світовій практиці успішний розвиток сільськогосподарського виробництва на 80% залежить від господарювання та сучасних технологій і лише на 20% від погодних умов. У нас, на жаль, все навпаки – всі невдачі через несприятливі погодні умови та особливості ризикованого землеробства.

Виправити цю ситуацію, з використанням передового зарубіжного досвіду, можливо лише шляхом переходу на ресурсозберігаючі технології та вміння управляти необхідною частиною підприємства, забезпечуючи його конкурентоспроможність [1].

Перехід сільського господарства від екстенсивного до ресурсозберігаючого виробництва можливий за наявності організаційно-економічних методів управління ресурсозбереженням.

Ресурсозбереження – це процес ефективного використання матеріально-технічних ресурсів, трудових, фінансових та інших ресурсів. Її метою є виробництво продукції з найкращими якісними показниками при мінімальних сукупних витратах виробничих ресурсів і підвищення економічної віддачі від кожної натуральної одиниці [2].

Ресурсозбереження в рослинництві – комплекс взаємопов'язаних організаційно-господарських заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання та стимулювання економії матеріально-технічних ресурсів, впровадження ресурсозберігаючих заходів, а також виробництва сільськогосподарської продукції на мінімальна вартість усіх ресурсів у грошовому та натуральному вираженні [3].

Ресурсоохоронний процес у сільськогосподарських підприємствах зумовлений постійним зростанням цін на закупавані ресурси (технічні та енергетичні) та їх неефективним використанням, низьким рівнем реалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію, а отже, і браком фінансових ресурсів, матеріалів. При цьому зменшується витрата ресурсів, що призводить до невиконання окремих технологічних операцій, підвищується ефективність механізованих робіт, знижується врожайність, а також якість продукції. З метою раціонального використання ресурсів і зниження собівартості продукції господарська діяльність сільськогосподарських підприємств повинна бути спрямована на здійснення техніко-технологічних та організаційних заходів.

Успішне вирішення завдань ресурсозбереження залежить від рівня кваліфікації механіків та ІТП. Необхідно вивчати форми і методи впровадження ресурсозберігаючих технологій, а також постійно підвищувати кваліфікацію працівників.

Розробка та запровадження ресурсозберігаючих заходів має базуватися на систематичному аналізі собівартості виробництва сільськогосподарської продукції, у тому числі ресурсних.

Для регулювання ресурсозбереження сільськогосподарські підприємства повинні мати відповідні техніко-економічні нормативи. В основу повинні бути покладені норми витрат на обробіток і збирання 1 га залежно від різних факторів: технології, урожайності, обсягу виробництва тощо, а також норми витрат окремих видів ресурсів на 1 га ріллі, ріллі або вирощування [4].

На перший погляд, ресурсоохорона не може бути збитковою, оскільки дозволяє економити ресурси і тим самим зменшувати витрати. Проте існує багато питань, пов'язаних із впровадженням ресурсозберігаючих технологій, які впливають не лише на вартість, а й на обсяги необхідних інвестицій, а також плановані доходи.

Економічна ефективність ресурсозберігаючих технологій визначається їх впливом на поліпшення кінцевих показників сільськогосподарського виробництва, головним чином у збільшенні прибутку за рахунок збільшення врожайності, поліпшення якості продукції, зниження затрат праці та зниження собівартості продукції.

Ефективне впровадження ресурсозберігаючих технологій це комплексне відображення кінцевих результатів використання всіх ресурсів за певний період часу. Ефективність характеризується підвищенням продуктивності праці, якомога повнішим використанням виробничих потужностей, сировини і матеріалів, досягненням якомога вищих результатів при найменших витратах [5].

Таким чином, ресурсозбереження є багатогранною проблемою. Її вирішення означає збільшення виробництва продукції при незмінній або меншій витраті матеріальних ресурсів, зниження її собівартості, збільшення прибутку, більш повне використання виробничих потужностей і підвищення

продуктивності праці, обмеження капіталовкладень, поліпшення екологічної обстановки [5].

Розвиток передової сільськогосподарської науки за кордоном характеризується орієнтацією на розробку техніки нового покоління, що дозволяє зберегти біологічну та екологічну рівновагу в природі. Біологізація

та охорона ресурсів як усвідомлені, а не «вимушені» напрямки виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції з мінімальним використанням антропогенних заходів з інтенсивним впливом на

агроекологічні системи полягають не в спрощенні технології, а в

виправданому використанні та регулюванні природних умов, раціональне використання тих чи інших систем обробітку ґрунту, удобрення, захисту рослин та інших агротехнічних заходів, що забезпечують найменші витрати

матеріально-технічних заходів, а також безпеку праці та навколишнє

середовище. Метою такого стратегічного напрямку є не отримання найвищих

урожаїв, а створення всіх умов для організації стабільного високорентабельного сільськогосподарського виробництва.

Інноваційна концепція розвитку агротехнологій та їх технічного

забезпечення зараз активно розробляється та впроваджується в багатьох

країнах світу, її парадигма – точна оптимізація умов виконання всього комплексу операцій та агротехнічних вимог з метою отримання запрограмований набір із заданими параметрами якості. Тому обладнання, що

використовується в таких технологіях, є більш наукоємним, зокрема за

рахунок оснащення системами автоматизації обліку та керування технологічними процесами.

Для досягнення успіху комплексне «точне землеробство» базується на трьох основних елементах: інформація; технологія; менеджмент, які об'єднують у виробничу логістичну систему ОПТ (Optimized Production

Technology) – «Оптимізована Виробнича Технологія» [2], що визначає «критичний ресурс» і тим самим сприяє підвищенню ефективності виробництва, поліпшенню якості продукції, дає можливість раціональніше

використовувати хімікати, економить енергоресурси і забезпечує захист ґрунту та ґрунтових вод.

Як показує світовий досвід, незважаючи на необхідність досить суттєвих початкових інвестицій, застосування елементів СТЗ має значний економічний ефект: зменшення витрат пально-мастильних матеріалів на 20% [3]; скорочення витрати насіння і добрив; оптимізація використання сільгосптехніки; раціональний підхід до управління персоналом, подшу праці; підвищення контролю виконання сільськогосподарських операцій.

Як стверджують спеціалісти [4], економія може бути суттєвою вже тому, що нові технології виключають «людський чинник». Під час сівби при ручному управлінні перекриття стикувальних рядів може досягати 0,5 м і тоді 3 % бірлі. Ціна перевитрати в цьому випадку становитиме до 100-150 дол/га.

При управлінні обприскувачем за зовнішнім орієнтиром, тобто без навігаційних систем, до 4% посівів залишаються необробленими, а ще 11% обробляються двічі.

Освоєння енерго- та ресурсозберігаючих технологій та їх відневідного технічного забезпечення - процес тривалий і капіталомісткий, який потребує науково-обґрунтованих змін у системах обробітку ґрунту, застосування добрив і хімічних засобів захисту рослин, організації збирання, зберігання і переробки сільськогосподарської продукції. Але шаблонне, не адаптоване до конкретних умов виробництва, застосування апріорі ефективних інноваційних рішень може призвести до підвищення засміченості посівів сільськогосподарських культур бур'янами, ураження хворобами і заселення шкідниками; погіршення водно-повітряного режиму ґрунту; пригнічення корисної ґрунтової мікрофлори та до інших небажаних наслідків.

Орієнтація на впровадження таких технологій в Україні у сучасних умовах обмежених можливостей сільських товаровиробників щодо інвестування в оновлення матеріально-технічної бази повинна мати дискретний ступеневий характер, що дозволить уникнути залучення великих стартових капіталовкладень.

На першому етапі необхідно активно впроваджувати у виробництво сучасні ґрунтозахисні енергозберігаючі системи обробітку ґрунту. Залежно від конкретних ґрунтово-кліматичних умов і спеціалізації виробництва це можуть бути комбінований (почергове застосування полицевого і безполицевого обробітку у сівозміні), мінімальний і нульовий основний обробіток.

Мінімізація обробітку зменшує антропогенне навантаження на ґрунт і скорочує прямі витрати матеріально-технічних ресурсів і праці у технологічному процесі, що підвищує конкурентоспроможність рослинницької продукції на внутрішньому та світовому ринках.

На другому етапі слід домагатися удосконалення окремих елементів енерго- та ресурсозберігаючих технологій, а саме: детальне дослідження і відпрацювання систем застосування добрив і засобів захисту рослин, вивчення різних схем застосування рослинних решток з метою створення шару мульчі на ґрунті; визначення перспективних структур посівних площ та черговості культур у сівозмінах з урахуванням потреб сільськогосподарських підприємств і кон'юнктури ринку.

Дані технології дають можливість зменшити витрати насіння у 1,5 -2,0 рази, пестицидів - у 2,0 рази, мінеральних добрив - на 20 -30 %, нафтопродуктів - у 2,0 -2,5 рази [5;6;7].

На третьому етапі слід здійснювати плавний перехід на високоінтенсивні технології. У цей період повинно бути оптимізоване землекористування сільськогосподарських підприємств через виведення з господарського обігу низькопродуктивних та еродованих земель і переведення їх у інші категорії (природні кормові угіддя, землі під лісовими насадженнями); остаточно визначена структура машинно-тракторного парку; досягнуте зростання урожайності сільськогосподарських культур. Техніка, що буде задіяна у цих технологіях, повинна забезпечувати прецизійне (точне) управління продукційними процесами вирощування сільгоспкультур, збирання урожаю та його зберігання.

Ресурсозберігаючі і ґрунтозахисні технології із застосуванням високопродуктивної універсальної техніки дають можливість значно покращувати родючість ґрунтів, підвищувати урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність праці, знижувати витрати пального, насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин і, як наслідок, підвищувати загальну економічну ефективність виробництва.

3.3. Розробка стратегії ведення бізнесу для господарства в умовах ризикованого землеробства

Стратегічне планування розвитку сільськогосподарського підприємства в цілому та окремих його підрозділів і видів діяльності має бути спрямоване на досягнення стійких конкурентних позицій, формування стратегічної конкурентоспроможності продукції всіх стратегічних економічних зон. Сільськогосподарське підприємство, як і будь-яка організація, взаємодіє з оточуючим середовищем через безліч різноманітних зв'язків і взаємозалежностей. Тому комплексний стратегічний аналіз повинен включати аналіз зовнішнього макросередовища та мікросередовища діяльності підприємства та їх оцінку, аналіз внутрішнього середовища та його оцінку. Завдання дослідження зовнішнього макросередовища полягає в тому, щоб виявити фактори зовнішнього середовища, що впливають на підприємство, розташувати їх за ступенем важливості в даний час і важливості в найближчий період, від 2-3 до 5-7 років.

Територія господарства «АГРО-НИВА» розташована в межах Подільської височини правобережного підвищення з великими перепадами висот. Більша частина земель має пологово-хвилястий характер з середньою крутизною, місцевий базис ерозії доволі значний. Ґрунтове покриття представлено, в основному, чорноземами звичайними середньо ґумусними та їх змитими різновидами. Річна сума опадів по району 370-400 мм.

середньорічна температура повітря -19 С. Тривалість періоду з температурами вище 10С -175-185 днів.

В умовах сучасної ринкової економіки актуальною проблемою підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є збереження природної та підвищення економічної родючості сільськогосподарських угідь, підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь і тварин, раціональне використання водних ресурсів й природної родючості ґрунтів.

Нестабільне ринкове середовище та наявність високого ризику в агробізнесі призводять до раптових негативних змін у фінансовому стані сільськогосподарського підприємства та отримання великих збитків, що вказує на необхідність спочатку формування фінансової стратегії, спрямованої на відновлення підприємства, а вже потім, й у разі її успішної реалізації, стратегія фінансового розвитку. Перед вибором та розробкою фінансової стратегії необхідно провести детальний фінансовий аналіз, який дозволить визначити, до якого типу підприємства за ступенем фінансової стійкості належить аналізований суб'єкт господарювання.

Найважливішим показником підвищення ефективності використання основних фондів компанії є збільшення її продукції (виконана робота, надані послуги).

Одним з головних факторів підвищення ефективності використання основних фондів є їх оновлення та технічне вдосконалення. Впровадження науково-технічного прогресу дає можливість підвищити рівень механізації та автоматизації виробництва, ефективність роботи, заощадити матеріальні витрати, підвищити культуру та безпеку виробництва.

Значні резерви для підвищення ефективності використання основних фондів включаються в продовження терміну служби машин і механізмів.

Основними причинами простою обладнання цілодобово та без вихідних є невідповідність місткості окремих магазинів та відділів, незадовільна організація технічного обслуговування та ремонту обладнання, відсутність

стабільності у забезпеченні роботи з матеріалами, електрикою, комплектуючими, обладнанням тощо.

Загалом сукупність положень щодо вдосконалення використання основних фондів підприємства можна розділити на три основні групи:

1. Технічне вдосконалення праці

2. Збільшення роботи машин та обладнання

3. Покращення організації та управління виробництвом

Другим фактором нарощування виробничого потенціалу за рахунок підвищення ефективності використання трудових ресурсів.

- вдосконалення спеціалізації та кооперації виробництва, а також методів організації виробничого процесу;

- вдосконалення розподілу та співпраці робочої сили, а також організації та обслуговування робочих місць;

- вдосконалення відбору та розподілу працівників, їх підготовки та перепідготовки;

- впровадження передових прийомів і методів роботи та роботи в інших сферах удосконалення організації праці;

- вдосконалення організаційної структури управління;

- вдосконалення виконання функцій та використання методів управління, механізації та автоматизації управлінської роботи;

Таким чином, якісна робоча сила, значною мірою сприяє збільшенню продуктивності праці і, отже, виробничих потужностей.

До третього фактору необхідно віднести шляхи нарощування виробничого потенціалу за рахунок підвищення ефективності використання оборотних фондів.

Ефективне використання оборотних коштів є одним із основних завдань підприємства в сучасних умовах і забезпечується прискоренням його обертання на всіх етапах циклу.

а) Під час етапу інвентаризації

- раціональне використання запасів;

• усунення надмірних запасів матеріалів;
 • поліпшення нормування;
 • впорядкування організації поставок, у тому числі шляхом встановлення чітких договірних умов та забезпечення їх виконання, оптимального вибору постачальників, налаштування транспорту;
 • вдосконалення організації зберігання, зокрема впровадження інтегрованої механізації та автоматизації вантажно-розвантажувальних робіт на складах.

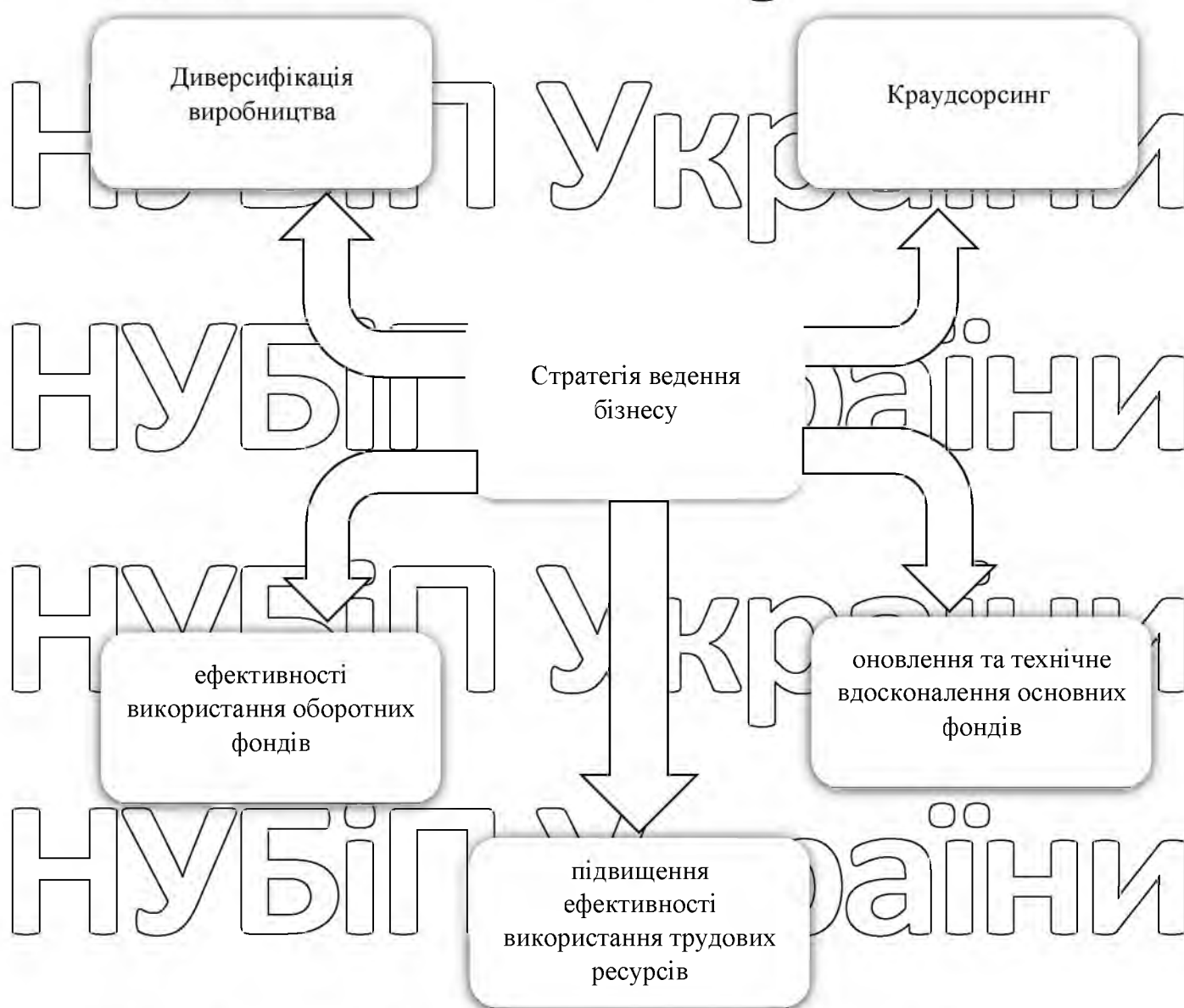

Рис. 3.1 Рекомендації щодо удосконалення управління виробничим потенціалом

б) На стадії незавершеного виробництва:

- впровадження сучасного обладнання та технологій, зокрема безвідходних та маловідходних;
- розвиток стандартизації та уніфікації;
- вдосконалення форм організації виробництва;
- вдосконалення системи економічного стимулювання, економічного використання сировини та паливно-енергетичних ресурсів.

в) На стадії обігу:

- раціональна організація продажу готової продукції, використання прогресивних форм оплати;
- своєчасне оформлення документації та прискорення її потоку, дотримання договірної та платіжної дисципліни.

Прискорення оборотності оборотних коштів дозволяє економити значні суми та збільшити обсяги виробництва та реалізації без додаткових фінансових ресурсів.

Удосконалення використання вищезазначених ресурсів збільшить виробничий потенціал підприємства.

З вищесказаного можна зробити висновок, що лише комплексне використання цих факторів може впливати на темпи зростання ефективності виробництва. Фактори, що визначають ефективність виробництва, є найважливішим інструментом реалізації економічної політики компанії та ключовим засобом обґрунтування управлінських рішень, оптимізації витрат ресурсів, вдосконалення цінової політики та підвищення конкурентоспроможності компанії.

ВИСНОВКИ

НУБІП України

1. Отже, можливо дійти таких висновків про розвиток теорії управління в сучасних умовах: потреба повноцінного оновлення теоретичної бази загальної управлінської науки реально існує й об'єктивно обґрунтована

НУБІП України

процесами трансформації колишньої економічної системи до потреб сучасного ринку економіки. Це пов'язане з тим, що теоретична наука тривалий час формувалася під впливом ідеологічних установок централізованої системи

НУБІП України

управління, тобто «соціалістичним виробництвом». Рішення даного питання

все більше досліджується українськими науковцями на шляхах інтеграції вітчизняної теорії й практики управління з досягненнями сучасного наукового менеджменту, освоєнням і розвитком його теоретичних концепцій.

НУБІП України

2. У міру розвитку ринкових відносин необхідність переходу до нових концептуальних положень підвищується. Потреба в управлінні сільським

господарством виникла знову, коли в зовнішньому середовищі з'явилися джерела глобальної нестабільності – політичної, соціальної, екологічної; почало позначатись обмеження обсягів доступних ресурсів і меж зростання

НУБІП України

ринку. Таким чином, коли стратегічні зміни прийняли системний характер, на

підприємствах сформувався постійний рівень стратегічного управління.

3. За основу дослідження було взято підприємство ТОВ «АГРО-НІВА».

Ґрунтове покриття представлено, в основному, чорноземами звичайними середньо гумусними та їх змитими різновидами. Річна сума опадів по району

є доволі низькою - 370-400 мм, середньорічна температура повітря -19 С.

Тривалість періоду з температурами вище 10С0 -175-185 днів.

НУБІП України

4. Посилення тиску з боку зовнішнього середовища викликає необхідність зростання самоорганізації системи на відповідних рівнях

управління. Іншими словами, наявність зовнішніх стратегічних змін неминуче

НУБІП України

вимагає управління стратегією й організаційним потенціалом сільського

господарства. У нових умовах господарювання необхідні якісні радикальні зміни системи управління сільського господарства.

5. Важливо врахувати:

— сільське господарство повинне визначити своє місце в господарській системі, орієнтуючись на стратегію кооперування й розвиток з іншими підгалуззями

— у нинішніх умовах варті на уваги логіка планування, ресурси, стратегія, мети, що сприяє активізації наявного ресурсного потенціалу;

— основний акцент у керуванні необхідно перенести на «індивідуальність» підприємства, використовуючи його унікальні конкурентні переваги;

— еволюція сільськогосподарських підприємств у напрямку зовнішнього й внутрішнього середовища обумовлює потреба розвитку технологічності, орієнтації управління на людські потреби й інтереси, їхній облік і втілення в господарській практиці.

6. Сільське господарство особливо має найбільшу потребу в реорганізації власної діяльності й головне завдання в тому, щоб перебудувати систему управління відповідно до економічної ситуації, що змінилась у країні.

7. Підсумовуючи проведене дослідження, підкреслимо, що в сучасних нестабільних умовах господарювання сільськогосподарське підприємство має вийти на якісно новий шлях розвитку, характерний для значної кількості сучасних суб'єктів господарювання. Важливо якнайшвидше усвідомити необхідність трансформації внутрішніх процесів управління та планування, які сьогодні є основою успішного розвитку бізнесу. Стратегічне бачення можливих фінансових змін, перспектив і загроз дозволить агропідприємству стати фінансово незалежним, чітко усвідомити цілі та плани подальшого розвитку. При розробці фінансової стратегії сільськогосподарського підприємства слід враховувати специфіку даної галузі, яка пов'язана з високим ступенем ризику та невизначеністю зовнішнього середовища, що сильно залежить від природно-кліматичних умов та стану фінансового забезпечення. Усе це свідчить про специфіку стратегічного фінансового планування сільськогосподарських підприємств.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Єпіфанова І.Ю. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 189-192. URL: <http://economyandsociety.in.ua>. (дата звернення: 13.10.2022)
2. Зяпюк Н.В. Теоретико-методологічні аспекти стратегії забезпечення прибутковості підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 154. С. 27-31.
3. Коваль О.А. Рентабельність як показник економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 7. С. 225-227.
4. Єпіфанова І.Ю. *Фінансовий аналіз та звітність: практикум*. Вінниця: ВНТУ, 2017. 143 с.
5. Звірько Г.П. Методичні підходи щодо аналізу прибутковості господарської діяльності господарського суб'єкта господарювання. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. 2011. № 7. С. 28-36.
6. *Фінансовий аналіз*. К.: Центр учбової літератури, 2016. 368 с.
7. Єпіфанова І.Ю. Формування стратегії розвитку підприємства в сучасних умовах. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова*. 2017. Т. 23. Вип. 2(55). С. 99-103.
8. Краснокутська Н. С. *Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження*: Монографія. Х.: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. С. 247.
9. Гришина Л. О. Оцінка економічного потенціалу регіону при формуванні стратегії його розвитку. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки: зб. наук. праць. Кіровоград: КНТУ, 2011. № 19. С. 95-101.
10. Чичкало-Кондрагська І. Б. Новий підхід до оцінки резервів виробничого потенціалу підприємств. Київ: *Регіональні перспективи*. 2000. №

1. С. 19–20.

11. Яковлев В.І. Сутність економічної категорії управління. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Випуск 4 (16) 2018р.

12. Метеленко Н.Г. Виробничий потенціал як фактор забезпечення розвитку внутрішнього господарського механізму промислових підприємств.

Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» №7, 2010 р. 1-7 с. (дата звернення: 11.10.2022)

13. Побережна Н.М. Управління ефективністю використання виробничого потенціалу машинобудівних підприємств. *Збірник наукових праць*.

Луцький національний технічний університет. №9 (34) частина 2. Луцьк 2012 р. 42 с.

14. Дядечко Л.П. *Економіка туристичного бізнесу*. К.: Центр навч.-пр., 2007. – 224 с

15. Жук О.Є. Виробничий потенціал як фактор розвитку підприємства за умов невизначеності. *Вісник хмельницького національного університету*.

2014, № 3 207 с.

16. Яковлев А.І., Косенко О.П. *Економічна сутність та методичні основи визначення рівня потенціалу виробничої системи*. Маркетинг і

менеджмент інновацій №2, 2011р. 172 с.

17. Анчишкін А.И. *Прогнозирование роста экономики*. Экономика. 1996 р. – 143 с.

18. Іванов І.В. *Фінансовий менеджмент. Вартісний підхід: навчальний посібник*.: Альпіна Паблішер, Альпіна Бізнес Букс, 2016. 502 с.

19. Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/>) (дата звернення: 15.10.2022)

20. Вергун В. А. *Міжнародний бізнес: підручник*. К. : ВПЦ Київський університет, 2009. 690 с.

21. Панченко Є. Г. *Міжнародний менеджмент*. К. : КНЕУ, 2004. 541 с

22. Філіпенко А. С. Міжнародні відносини: теорія. К. : Львів, 2008. 408

23. Портер М. Конкурентна стратегія: Методика аналізу галузей і конкурентів. М. : Альпіна Бізнес Букс, 2005. 454 с.

24. Куденко Н. В. Стратегічний маркетинг: навч. Посібник. В. К. : КНЕУ, 2006. 152 с. 4. Е

25. Піддубний І. О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: навч. посібник. Х.: ВД "Інжек", 2006. 270 с

26. Куриляк В. С., Савельєв Є. В. Вплив глобалізації на економічний розвиток України. Світогосподарські зв'язки: тенденції розвитку 2015 р.

27. Вдовиченко Ю. В. Теорії інтернаціоналізації економічної діяльності та розвитку міжнародного бізнесу. Вісник Черкаського університету. 2012. № 4 (217). С. 29-41

28. Куриляк В. Є. Менеджмент: міжцивілізаційні і міжкультурні основи: монографія. К.: Кондор, 2010. 482 с

29. Шевченко М. М. Методи оцінки конкурентоспроможності в умовах інтернаціоналізації. Науковий вісник НТУ «ХПІ». 2006 р.

30. Попова Н. В. Розробка стратегії розвитку підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010. № 29. С. 359-363

31. Гавриш О. М. Вплив факторів на формування маркетингових стратегій підприємства. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2011. № 168, Ч. 1. С. 174-180.

32. Facing critical decisions on climate change in 2015. Critical decisions on climate change. October 2015. URL:

http://www.academies.fi/wpcontent/uploads/2015/11/Easac_15_COP21_web.pdf

(дата звернення: 15.10.2022)

33. Climate Change 2013: The Physical Science Basis. IPCC Working Group I Contribution to AR5: Approved Summary for Policymakers. URL: <http://www.climate.2013.org/spm> (дата звернення: 15.10.2022)

34. Muratova N., Terekhov A. *Estimation of spring crops sowing calendar dates using MODIS in Northern Kazakhstan*. IEEE, 2005. P. 4019-4020.

35. Spivak L.F., Archipkin O.P., Vitkovskaya I.S., Sagatdinova G.N. *Land use space monitoring in Kazakhstan*. IEEE, 2005. P. 2395-2400.

36. Beurs K.M., Henebry G.M. *Land surface phenology, climatic variation, and institutional change: Analyzing agricultural land cover change in Kazakhstan*. Remote Sensing of Environment. 2004. № 89. P. 497-509.

37. Agriculture and Climate Change. URL: www.oecd.org/tad/sustainableagriculture/agriculture-climate-change-september-2015.pdf (дата звернення: 14.10.2022)

38. Балабух В.О., Лавриненко О.М., Малицька Л.В. Особливості термічного режиму 2013 року в Україні. *Український гідрометеорологічний журнал: Науковий журнал*. Одеса: ГП «ГЕС». 2014. № 14. С. 30-46.

39. *Оцінка впливу кліматичних змін на галузі економіки України*. Одеса: Екологія, 2011. 696 с.

40. Вожко Л.В. *Клімат і продуктивність овочевих культур в Україні: монографія*. Одеса: Екологія, 2010. 368 с.

41. Балабух В.О., Лавриненко О.М., Яголинець С.М., Малицька Л.В., Базалєєва Ю.О. Зміна інтенсивності, повторюваності та локалізації небезпечних явищ погоди в Україні та їх регіональні особливості. *Системи контролю навколишнього середовища: Збірник наукових праць МГТ НАН України*. Севастополь, 2013. Вип.19. С.189-198.

42. *Наслідки зміни клімату. Україна*. Національна метеорологічна служба Великої Британії. Посольство Великої Британії в Україні. URL: <http://ukin/ukraine/fco.gov.uk/uk/news/?view=News&id=563954982> (дата звернення: 14.10.2022)

43. Адаменко Т. М. Особливості розвитку весняних процесів в Україні в період глобального потепління. *Агроном*. 2008. № 1. С. 10-12

44. Стефановська Т.Р., Підліснюк В.В. Оцінка вразливості до змін клімату сільського господарства України. *Екологічна безпека*. 2010. № 1.

URL: [http://www.kdu.edu.ua/EKB_jurnal/2010_1\(9\)/PDF/62.PDF](http://www.kdu.edu.ua/EKB_jurnal/2010_1(9)/PDF/62.PDF) (дата звернення: 15.10.2022)

45. Agriculture, Food Security and Climate Change: Outlook for Knowledge, Tools and Action. – CCAFS, 2010. URL: <https://ccafs.cgiar.org/publications/agriculture-food-security-and-climate-change-outlookknowledge-tools-and-action#.XDzzotIzaG4> (дата звернення: 15.10.2022)

46. Climate, agriculture and food security: A strategy for change. Alliance of the CGIAR Centres, 2009. URL: <https://cgspace.cgiar.org/bitstream/handle/10568/33395/StrategyForChange.pdf>. (дата звернення: 13.10.2022)

47. Іщенко Г.І. Оцінка економічної ефективності виробництва та затрат. К.: Вища школа, 2001. 187 с.

48. Kovalenko, N., Kovalenko, V., Hutsol, T., Ievstafieva, Y., Polishchuk, A. Economic Efficiency and Internal Competitive Advantages of Grain Production in The Central Region of Ukraine. *Agricultural Engineering*, 2021, 51-62. DOI: <https://doi.org/10.2478/agriceng-2021-0004>. (дата звернення: 12.10.2022)

49. Каліничук М. Методичні та практичні аспекти економічної оцінки ресурсозберігаючих технологій у сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2007. № 11. С. 86-91.

50. Безверкова Е.В. Ресурсозберігаючі технології як основа інноваційного розвитку галузі рослинництва. *Економіка сільськогосподарських та переробних підприємств*. 2010. №9. С. 24-27.

51. Голубева Т.С. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. №5 (59). С. 66-71.

52. Perederiy N.O. Market trends of oilseeds production in Ukraine. /N. Perederiy, S. Kuzmenko, O. Labenko // International scientific days 2016 "The Agri-Food Value Chain: Challenges for Natural Resources Management and Society", Slovak University of Agriculture in Nitra, 2016, pp. 54 – 61. Режим доступу:

https://www.researchgate.net/publication/308007024_Market_trends_of_oilseeds_production_in_Ukraine (дата звернення: 18.10.2022)

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України